

QUAN PARLEM D'ALTAFULLA COM A POBLE DE PESCADORS

Eulàlia Vilallonga Ramon
vilallonga.eulalia@gmail.com

Resum: Altafulla, com a poble pescador, ha tingut les seves pròpies particularitats. Aquest escrit descriu les embarcacions i els arts, l'evolució de les nissagues pescadores de la vila, l'aposta per la pesca a la platja dels seus avantpassats i les causes que porten a la progressiva transformació del barri marítim.

Paraules clau: pesca, pescadors, arts, embarcacions, vela llatina, arrossegament.

Abstract: Altafulla, as a fishing village, has had its own particularities. This writing describes the boats and fishing gear, the evolution of the different families descendants, the commitment to fishing on the beach of its ancestors and the causes that lead to the progressive transformation of the maritime district.

Keywords: fishing, fishermen, fisheries, boats, latin sailing, trawling.

Introducció

La història de la pesca és la germana petita dins la història nàutica, que ha estudiat les grans activitats marítimes com el comerç i la guerra. La gent de mar acostumava a fer els acords de paraula i els registres d'embarcacions no sempre s'han pogut conservar. El seu ofici es trametia per l'ensenyament pràctic i de forma oral, de pares a fills. A Altafulla, tenim informació de la gent de mar des del segle XVIII i fins la fi de l'Antic Règim a través del estudis de Salvador-J. Rovira i Josep M. Sanet, amb traçabilitat de les diferents nissagues de pescadors. Ens proposem completar la història del sector pesquer a partir de la primera guerra carlina, des d'una vessant humana que inclou la memòria oral, testimonial i documental, per comprendre les particularitats d'Altafulla com el poble pescador que va ser durant diversos segles.

1. Una mica d'història

La gent de mar d'Altafulla d'abans del 1700 és un col·lectiu d'economia feble que sovint compagina la pesca amb feines terra endins. La figura del pescador-pagès o del pescador-jornaler o artesà, permet assegurar uns mitjans de vida que l'estacionalitat tant de la pesca com del calendari rural per si sols no permetrien. En tenim exemples amb el cultiu de cànem a Tamarit, en el qual treballen pescadors d'Altafulla, cànem que després s'empra, amb el lli, per elaborar les xarxes; o de pescadors de Tamarit que fan de pagès a Altafulla. Quan tenen la sort d'acumular recursos, compren terres, cases o censals, abandonant l'activitat pesquera. A diferència d'altres indrets on es creen els barris marítims a les últimes dècades del segle XVII al desaparèixer la pirateria, a Altafulla no es desenvolupa el barri de les botigues de mar fins el XVIII —sense tenir consideració d'espai habitat— amb la introducció del capitalisme en l'armament de vaixells, primer pas pel desenvolupament comercial marítim amb rutes de cabotatge i posteriorment cap a Amèrica, on la col·laboració dels patrons locals esdevingué indispensable. Altafulla donà grans exemples de negociants que indirectament van fer créixer el sector pesquer. D'altra banda, la veïna Torredembarra s'havia convertit en una important plaça pesquera al comptar amb duana des del 1717, amb el dret d'entrada de mercaderies estrangeres¹ amb una concessió que incloïa les platges de Tamarit, Altafulla, Clarà i Creixell. Representatius de l'època són ex-vots² de l'ermita de Sant Antoni (Fig. 1 i 2) i les arques de mariners³ (Fig. 3).

Fig. 1 i 2. Exvots del llaüt San Antonio i de corbeta mercant (MMB)

Fig. 3. Arca de mariner altafullenc

¹ El 1771 es suprimeix el dret d'aquesta duana per al comerç amb Amèrica, quedant com a destí exclusiu de productes locals. El 1772, s'autoritza la construcció de port a Tarragona.

² El 1936 es traslladaren a Barcelona exvots de l'Ermita de Sant Antoni, de procedència tant d'Altafulla com de Torredembarra, que actualment encara es toben en dipòsit al Museu Marítim de Barcelona (MMB).

³ La generació de comerciants altafullencs que van emprendre les rutes americanes fou la de 1781 al 1800, embarcant mariners de la vila que traslladaven les seves pertinences en arques que anaven decorant amb records dels viatges, com la que mostrem a la Fig. 3, trobada el 1940 en unes golfes del carrer de Dalt.

L'altra circumstància que afavorí el creixement del col·lectiu de gent de mar va ser l'establiment el 1737 de la Matrícula de Mar⁴ per al reclutament de tripulacions, amb contrapartides per als matriculats, especialment els patrons. Voluntària en un primer moment, la Matrícula esdevingué obligatòria a partir de 1748.⁵ Dades rellevants del segle a Altafulla són: el 1749, 26 vaixells de pesca i 5 de cabotatge; el 1765, 178 mariners i pescadors; el 1773, 79 patrons i 63 embarcacions de pesca; i el 1799, 6 embarcacions de navegació capitanejades per pilots, els que iniciaren les rutes cap a Amèrica.

Finalment, un altre dels orígens del gran desenvolupament de la pesca en aquesta època, fou la controvertida implantació de la pesca del bou⁶ amb un alt rendiment econòmic. Es practicava amb una parella d'embarcacions de vela que navegaven en paral·lel i arrossegaven l'art anomenat bou sobre fons sorrencs. La pesquera recordava dos bous estirant d'un carro, d'aquí que es donés aquest nom a l'art. Permetia capturar peix blanc com lluç, roger, pagell o besuc. Era un sistema més productiu i menys costós que d'altres pesqueres. Havent-se denegat a Altafulla la llicència sol·licitada el 1754, diversos matriculats de la vila van interposar recursos contra la prohibició de la pesca amb artet, pesquera també d'arrossegament però de menys envergadura. Tenint en compte el nombre de famílies que depenien del rendiment de l'artet, el 1768 es va autoritzar la seva utilització però només entre maig i setembre, amb l'objectiu de permetre la reproducció i creixement de les diferents espècies marines. Nombroses regulacions i recomanacions sobre on i quan pescar la sardina, o calar el palagre i el bolitg, foren establertes pel Reglamento de

⁴ Durant les primeres dècades del segle XVIII la monarquia borbònica, que precisava reforçar la Marina per defensar les costes i per mantenir les colònies, va establir la Matrícula de Mar com a sistema de reclutament de mariners i pescadors per als vaixells de guerra. Entre 1737 i 1873 aquest registre va permetre tenir un llistat de la gent de mar experimentada en maniobrar vaixells, que en cas necessari poguessin constituir les tripulacions. Els matriculats —a excepció dels patrons— quedaven a disposició i subjectes al fur de Marina formant part del sorteig entre els inscrits, exempts del reclutament per als exèrcits de terra, exonerats de determinades càrregues municipals i de l'allotjament de tropes, obtenint en contrapartida l'exclusivitat en l'exercici dels oficis per la navegació de cabotatge, d'altura i de pesca.

⁵ El 1748, les Ordenanzas de Matrícula establiren el caràcter obligatori de la inscripció i el servei a l'armada reial per sorteig entre els inscrits. La matrícula va passar així a atorgar el dret a realitzar les activitats marineres i de pesca, deixant de ser atribució del gremi.

⁶ El 1723 la corona espanyola, acceptant les queixes dels gremis de pescadors, prohibeix la pesca del bou, modalitat d'arrossegament amb bastiments ràpids i xarxes que toquen el fons del mar, perjudicant les cries. Era però una pesquera que permetia grans captures de peix, assegurant un subministrament regular dels mercats en moments en què l'increment de la població causava problemes d'abastiment i manca d'aportació de proteïnes d'origen animal en els grans centres urbans i fabrils, amb la incipient revolució industrial. De manera que, per acontentar uns i altres, a partir de 1767 l'Estat —sense la participació dels gremis— regula aquesta pesquera. A Catalunya es concediren 16 llicències de pesca del bou, si bé de forma il·legal van arribar al centenar. No serà fins el segle XIX quan nombroses comunitats de pescadors aixequaran la veu contra el perill que suposava la sobreexplotació pel futur de les espècies.

la (...) pesca (...) de Altafulla y Torredembarra, que el 1773 va elaborar l'inspector de matrícules Manuel de Zalvide. Aquests Reglaments es van redactar als emplaçaments pesquers rellevants al llarg de la costa. També tractaven la distribució dels guanys: un terç per al propietari qui, a la vegada, havia de lliurar una quarta part al patró, i la resta entre el patró i la seva gent. Pel que feia l'auxili social, aquell qui es posés malalt un cop iniciada la setmana, tenia dret a què se li abonés la seva part corresponent fins al diumenge següent. Finalment, també establia l'organització i els drets de la Confraria de Pescadors d'Altafulla, que anualment havia de triar una Junta presidida pel Subdelegat de Marina i dos prohoms⁷, encarregats de cuidar del bon ordre i portar els comptes. A nivell religiós, el gremi —sota l'advocació de Sant Antoni de Pàdua— concorria en igualtat de condicions amb el dels pagesos, establint-se que a les processons ambdós havien d'alternar-se, a anys alterns, situats a la dreta del pas.

Estem als primers moments d'una economia liberal, acabant amb la tradició de gestió comunitària dels recursos a través dels gremis. A Altafulla el 1773 hi havia matriculats 24 llaüts palangrers, 20 llaüts de sardinals, 5 barques de bolitg, 3 barques de xàvega i 11 artets o bots. Els patrons i pescadors de totes aquestes embarcacions, que formaven part del col·lectiu de 109 matriculats residents a la vila el 1777, guardaven els estris i ormejos a les botigues de mar, que pertanyien als armadors, comerciants i terratinents, alguns dels quals en tenien més d'una i només uns pocs eren antics pescadors. El 1703 tenim referència de la cessió de patis al pescador i comerciant Marià Franquès i Martí que s'hi va construir la que devia ser la primera botiga. Així, sota la forma de cens enfiteutic⁸, els marquesos de Tamarit van anar cedint el domini útil per a l'establiment de patis i la construcció de botigues, al límit de les seves terres amb la platja. Des del 1730 ja hi ha constància de transaccions i vendes d'aquests drets. El gran creixement es donà però en temps de la marquesa Baltasara⁹, que el 1772 havia cedit onze patis i deu botigues. El seu successor en cedirà tres més. Quan arribem al 1777, consten a l'Apeo d'Altafulla una quarantena de botigues, si bé amb postero-

⁷ Durant la segona meitat del segle XVIII, la subdelegació de marina d'Altafulla va estar gestionada per la família Soler, incloent els llocs de Clarà, Creixell, Calafell, Torredembarra i Altafulla. Al tombant del segle, els prohoms foren Pau Pijuan i Jaume Rimbau.

⁸ La figura de l'emfiteusi —que regula les relacions jurídiques que s'originen quan el propietari d'unes finques les cedeix a un tercer amb la finalitat de posar en explotació uns terrenys erms o d'introduir millores en els cultius existents— seria l'emprada pels marquesos per treure rendiment de la franja erma ran de mar que constituïa el límit de les seves terres. El concepte representa una divisió del domini sobre, en aquest cas, els "patis" que els marquesos aniran cedint, conservant-ne com a cedents el domini directe, si bé el domini útil serà de l'emfiteuta, de manera que els marquesos podien exercir el dret de fatiga en cas de transmissió del domini.

⁹ Baltasara de Montserrat i Ustáriz, V marquesa de Tamarit (Madrid 1730 - Altafulla 1794), successora de Gertrudis de Montserrat (1688-1718) i Josep de Montserrat i de Moles.

ritat se'n construïren o transformaren d'altres, com testimonien algunes claus d'arc de 1781 i 1787 (Fig. 4 i 5). Les transaccions incloïen de vegades, juntament amb la botiga, la transmissió dels arts de pesca.

Fig. 4 i Fig. 5. Claus d'arc de porta de botigues altafullenques

2. El segle XIX i la liberalització de la pesca

El primer terç del segle XIX diferents circumstàncies provoquen una devallada de la població i una gran decadència a Altafulla. Les conseqüències humanes, econòmiques i polítiques de la Guerra del Francès (1808-1814), les hostilitats amb Anglaterra i el bloqueig del nostre comerç naval, l'emigració d'un gruu important de la població altafullenca cap a Tarragona (1814-1819) cercant noves oportunitats i les excepcionals desgràcies naturals durant la dècada de 1820, en forma de temporals de mar, gaianades, epidèmies i pedregades, dificulten la continuïtat en l'activitat dels negociants, que en el millor dels casos abandonen el comerç marítim i passen a viure del patrimoni agrari aconseguit amb la inversió dels beneficis del mar, d'altres han perdut el capital i finalment un tercer grup, minoritari, deixa Altafulla per esdevenir pilots, capitans o patrons de carrera.

El Reial Decret de 20 de febrer de 1817 de liberalització de la pesca, suposà la fi de la feudalització de l'espai marítim-pesquer¹⁰ i dels privilegis sobre les pesqueres, la pràctica desaparició dels gremis i la centralització del control de totes les costes.

¹⁰ A mesura que s'acostava el final de l'Antic Règim, anaven creixent les tensions entre un sector pesquer que es negava a continuar pagant el delme feudal del peix, i un poder senyorial cada cop més afeblit. D'altra banda, les indústries marítimes i els comerciants —un cop represes les rutes a Amèrica amb vaixells de més envergadura que ara atracaven als ports— havien iniciat la lluita per a la supressió del corporativisme gremial, que consideraven un obstacle per al desenvolupament dels seus interessos.

La Matricula de Mar continuà però vigent i obligatòria per exercir qualsevol ofici relacionat amb el mar fins el 1873. No solament les embarcacions, els patrons i els mariners, també els fills de pescadors per seguir els passos dels pares s'havien de matricular. Aquest primer terç del XIX, amb una flota pesquera d'aproximadament un 40% menys que el segle anterior, Altafulla té 82 matriculats, l'equivalent al 28,57% de la població activa masculina de la vila, a més de 17 peixaters, que si bé en altres localitats podien ser homes que ajudaven a varar i treure les barques i cobraven en espècie i revenien, en aquest cas és més probable que fossin comerciants de peix fresc o salaó, doncs la majoria tenen cognom Pijuan. El col·lectiu de gent de mar continua sent rellevant perquè encara es manté la figura de l'armador inversor. En pocs anys però, Altafulla entrarà en una etapa en què l'activitat de patrons i pescadors anirà únicament¹¹ destinada a l'abastiment de mercats locals i propers, i a l'exercici dels diferents oficis com a mitjà de vida, sense el suport del gran comerç marítim que havia conegut el segle anterior, que no solament havia beneficiat els negociants i armadors sino en més o menys mesura a tota la gent de mar.

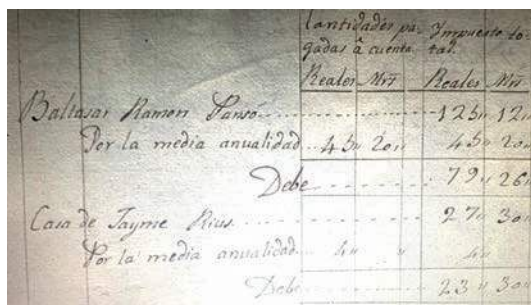
Com a conseqüència de la Primera Guerra Carlina (1833-1840) unes seixanta famílies benestants abandonen la vila, justament hisendats i comerciants que activaven l'economia. De manera que no solament minven els ingressos sinó que quan s'estableixen nous impostos de guerra, aquests recauen sobre una població reduïda en nombre —el 1842, un 22% menys en relació a la població d'abans del conflicte— i en capacitat econòmica. En aquest context, l'activitat pesquera ja només serà rendible en cas que el propietari en sigui el patró i la pròpia família hi treballi, amb cada cop menys homes del poble dedicats a la pesca com a remitgers i més interessats en la feina de la terra. Progressivament els patrons aniran esdevenint propietaris no solament de les embarcacions sinó també de les botigues. Si bé a la Matricula de Cases de 1821 n'hi segueixen constant una quarantena a nom encara de descendents d'emfiteutes del 1777, les desamortitzacions iniciades per Mendizábal, i especialment a partir de 1855 amb la Llei Madoz¹² que va comportar la redempció dels censos emfitèutics, facilitaran l'accés a la propietat de patrons i mariners, que pogueren adquirir el ple domini de les botigues. No obstant, el gremi de pescadors que sota la forma de Confraria el segle anterior ocupava una botiga a la platja, desapareixeria amb l'abolició dels gremis el 1864, sense que l'impuls a l'associacionisme laic comportés a Altafulla la creació d'un pòsit de pescadors ni d'una cooperativa, com fou el cas de Torredembarra.

¹¹ Amb algunes excepcions entre 1817 i 1823, amb nous viatges a Cuba i Puerto Rico.

¹² Amb la Llei Madoz, Ministre d'Hisenda sota Isabel II, es procedeix a la incautació i posterior venda en subhasta pública, en aquest cas de bens civils, com a mitjà de recaptar fons en moments de deute públic elevat i de necessitat de finançar la construcció del ferrocarril a tot l'Estat (Ley de Ferrocarriles també de 1855).

3. Els llinatges mariners altafullencs

Alguns antics llinatges mariners altafullencs, venint del segle XVIII travessaran el XIX i juntament amb noves nissagues acabaran conformant els últims grups naturals de patrons i pescadors del segle XX a Altafulla. Al 8è lliurament dels 29 Retalls d'Història d'Altafulla (2024), Salvador-J. Rovira i Gómez dedica el retall (20) al mariner Baltasar Ramon, que figura “entre els mariners altafullencs del primer quart del segle XIX” i que “el 6 d'abril de 1823 es decidí a comprar al mestre d'aixa torrenc Pere Mauri un llagut de sardinals”. Per situar aquest mariner, ens hem de remontar a Francesc Porta¹³, ja domiciliat el 1777 a la casa de la seva propietat del carrer de Baix —un dels quatre ravals oberts el segle XVIII— casat amb una Soler, Teresa, patró i propietari de diversos llaüts fins la seva mort cap el 1818. Els seus dos fills moren a Cuba. Teresa Soler hereta així una gran part del negoci familiar. La filla Antònia es casarà amb Jaume Salvat Farreras i la filla Josepa amb Baltasar Ramon Camps, patró des de 1819 d'un llaüt de la seva sogra.

	Cantidad en ps.	Impuesto de...
Baltasar Ramon Pansó	1250	1200
Por la media anualidad	450	200
Debe	79	260
Casa de Tayme Rius	270	300
Por la media anualidad	100	100
Debe	230	300

Fig. 6. “Pansó”. Contribuents de guerra, 1839

Fig. 7. Permuta del 50% del caro Hércules, 1850

Baltasar Ramon Camps —que anomenarem Baltasar I, per ser el primer de la nissaga Ramon— devia néixer amb el segle. En tenim poques referències familiars, si bé en qualsevol cas era un expert mariner. Sabem que entre 1823 i 1830 adquireix dos llaüts de sardinals i un llaüt de pesca bastits per mestres d'aixa de Torredembarra i Calella. Al registre de 1839 que recull la Contribució Extraordinària de Guerra dels altafullencs, consta a l'apartat de Matriculats amb el nom de Baltasar Ramon “Pansó”. Tenint en compte que els contribuents estan relacionats amb un sol cognom, Pansó és el seu renom¹⁴, el qual vindria com a mínim d'aquesta època (Fig. 6). Aquest registre de contribució de guerra inclou dotze altres matriculats entre els quals la vídua Teresa Porta, Jaume Rius, Jaume Clot i Bernardino Miró, uns pocs hisendats o antics comerciants matriculats contribuents que encara restaven a Altafulla. L'any del nai-

¹³ De família originària de Vila-rodona. Altres Francesc Porta eren de Tarragona i Torredembarra.

¹⁴ El renom Pansó provindria del Mas de la Pansa —en desconeixem la ubicació— o del Mas Pansó, prop de La Riera de Gaià. Per altres contribuents als impostos de guerra, després del primer cognom s'especifica “Ardenya”, o per Josep Pijuan s'indica “Pepito”.

xement del seu segon fill, el 1827, havia comprat a perpetuïtat una casa amb hort al carrer de Baix, on s'establiria amb la seva família i seria veí de familiars Porta i Rius.

A més de la situació econòmica que afecta la vila, la platja afronta dificultat creixents. Les antigues dunes que havien facilitat les maniobres a embarcacions d'envergadura, van desapareixent. Les desgràcies naturals han deixat empremta, els temporals especialment virulents s'han anat emportant la sorra, deixant una àmplia platja de còdols que el Gaià no deixa d'aportar. Les barques han de ser varades i tretes amb una munió d'homes important. No obstant, algunes nissagues marineres continuaran invertint a Altafulla en el negoci familiar, entre els quals Pau Lloveras i Baltasar Ramon —dels folis 150 i 180 de Marina, del Districte del Vendrell— veïns al carrer de Baix, que el 1844 compren perpètuament al pilot també d'Altafulla Andreu Baradat¹⁵ el caro anomenat *Hércules* de 3 tones¹⁶ de portatge, construït el 1843 i inscrit al foli 70 de la llista 3a del Vendrell, juntament amb dues xàvegues reials o xarxes, cordes i demás estris per la pesca. El 1850 (Fig. 7) ambdós compradors s'intercanvien les respectives mitats dels caros *Hércules* i *Capitana* —de 4 tones de portatge— que també havien adquirit a mitges, passant a ser cadascun propietari a part completa del seu caro, el primer Lloveras, el segon Ramon. Pau Lloveras, casat amb Maria Borderi, ambdós descendents de mariners del set-cents, van tenir filles i poc després en perdrem la traça. Pel que fa Ramon, el 1844 els primers llaüts de la seva propietat ja tenen una vintena d'anys, desconeixem si n'ha adquirit de nous ni quin és el nombre de bastiments amb que pesca. En qualsevol cas, al moment d'adquirir el caro *Hércules* els seus fills grans pescadors tenen 21 i 17 anys respectivament. El 1850, quan desfà la societat dels caros i conserva el *Capitana*, és probable que pensi en com repartir la seva hisenda de mar entre els fills doncs el moment coincideix amb el casament del gran —Baltasar— amb Maria Ventura Rius. De Jaume, més jove i que també seria pescador, no en tenim referències.

Avançant en el segle, al Padrón de Moradores de 1846, a la “lista especial homes de mar” (caps de família) ja n'hi consten únicament trenta-tres. Per poder comparar la dada amb la de 1826, hauríem d'incloure els fills dedicats a la pesca, si bé de forma aproximada podríem dir que el 1846 la gent de mar d'Altafulla s'hauria reduït encara en un 20%. Dels mariners setcentistes, n'anirem trobant descendents dedicats a la pesca fins l'últim terç del segle XIX, com els Bosch Porta, Bosch Buyreu, Bosch

¹⁵ Andreu Baradat, capità de goleta, manté una hisenda de mar activa a través d'embarcacions de pesca per les que nomena patrons locals. Entre 1815 i 1825, era propietari d'almenys dos llaüts palangrers i dos bucs per la pesca amb xàvega reial. A partir de 1819 ja signa com a comerciant i al menys fins el 1843 es fa construir embarcacions de pesca per vendre a patrons.

¹⁶ El tonatge nàutic no té a veure amb el pes sinó amb les mides de l'embarcació, amb una fórmula que inclou els metres d'eslora, de mànega i la mida del puntal.

Albagés, Llorens Figuerola, Agudé Pijuan, Rimbau Pijuan, Sabaté, Sendra, Solsona, Ametllé Rovira o Sans Ametller. Dificulta el seguiment el fet de no disposar de padrons municipals fins el 1901, un interval de 55 anys del que ens falta gran part de la informació. Tampoc tenim registres dels bastiments. Uns tenien hisenda pròpia, d'altres potser treballaven de remitgers.¹⁷ El que podem aventurar és que els patrons i pescadors altafullencs dels últims anys del segle, o no van tenir descendència que es dediqués a la pesca, o van abandonar bé l'activitat o bé la vila. De les diferents branques Rius ja no en trobem, probablement fruit dels moviments migratoris de les dècades anteriors i l'abandonament del mar en favor de les terres, tot i que el 1839 Jaume Rius encara constava matriculat i contribuent de guerra i era propietari de diverses botigues a la platja. Per tant, anirem seguint la història només d'aquells llinatges que bé per continuïtat en la pesca bé per matrimoni de les filles, arribaran al segle XX. La majoria continuen vivint¹⁸ al carrer de Dalt (Fig. 8), d'altres a la Placeta (Fig. 9) i al carrer de Baix (Fig. 10) com Baltasar Ramon i els seus fills o Pau Lloveras, els tres principals nuclis on vivien els patrons i on encara avui encara hi trobem òculs en forma oval o quadrada sobre la porta, amb models de barques, record d'antics propietaris que els actuals han conservat.

A l'entorn mariner es donava una alta endogàmia a l'hora de matrimoni, una constant en la repetició de noms de generació en generació sovint en record dels avis, un nombre alt de fills els quals no tots arribaven a adults, i una especial importància de la dona, qui en cas de quedar vídua heretava el negoci, que portava amb mà de ferro. Freqüentment, les filles es casaven amb pescadors, en alguns casos amb boters, si bé hi havia una certa paritat amb els casaments amb pagesos. Eren famílies extenses en un mateix habitatge, on també vivien els parents orfes.

Fig. 8. Carrer de Dalt

Fig. 9. Placeta

Fig. 10. Carrer de Baix

¹⁷ Els remitgers eren els tripulants que participaven del guany de la pesca en una part determinada, segons els usos i la pesquera.

¹⁸ Hem mantingut en el text les numeracions de carrers de l'època, sense actualitzar les actuals numeracions.

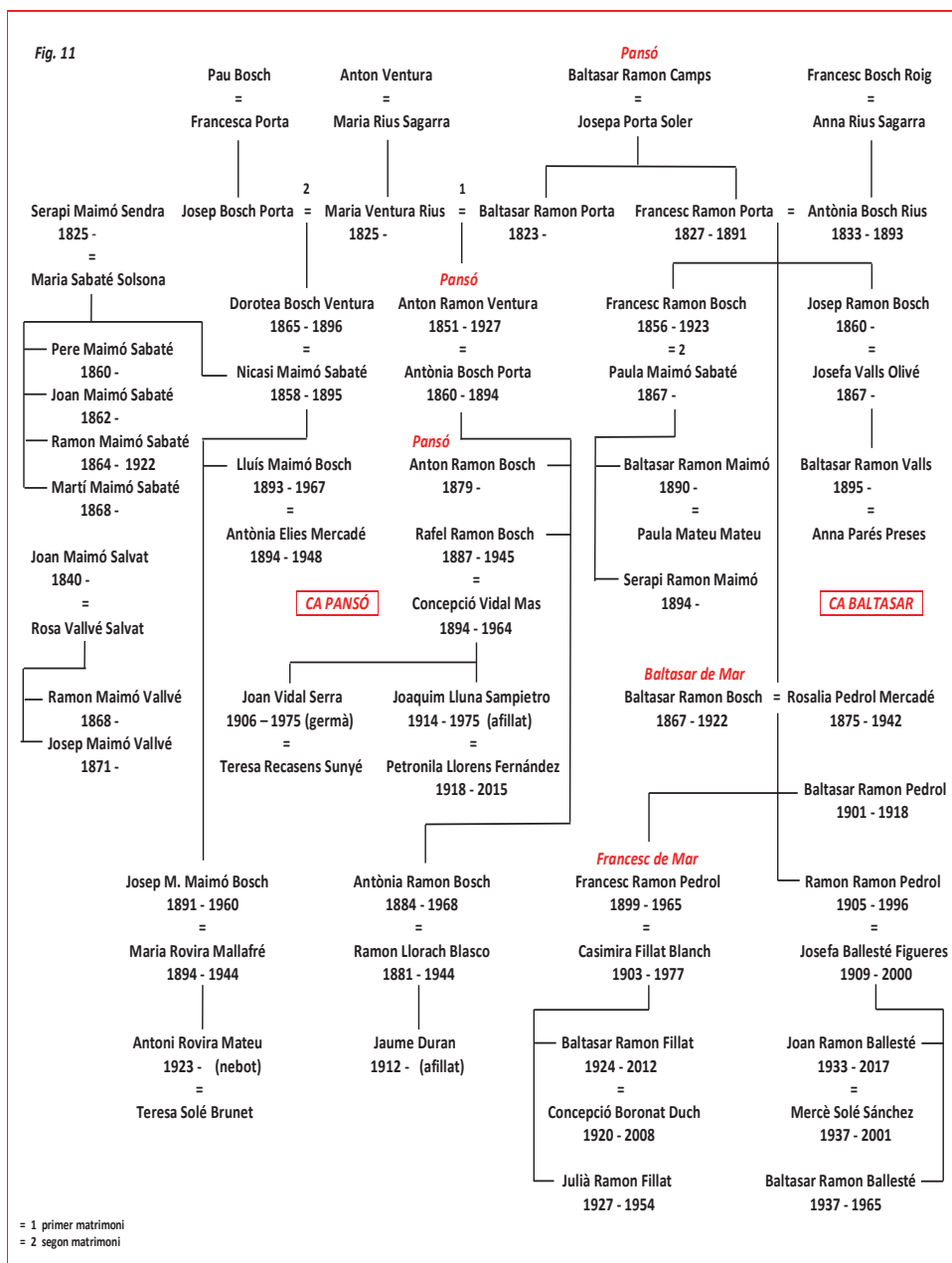

Fig. 11. Últimes nissagues marineres altafullenques

De tots aquests aspectes en tenim exemples a les últimes famílies de pescadors. La següent que veurem serà la dels Ventura-Rius. El 1838, Anton Ventura, pescador i matriculat del qual tenim poques referències, pren carta de veïnatge a Altafulla, al número 7 de la Placeta i es casa amb una Rius. La seva filla Maria també es casarà

amb pescadors, en primeres núpcies amb Baltasar Ramon Porta, com hem vist, amb qui visqué al carrer de Baix 11, propietat que es conservarà a la mateixa família fins el 1986. Havent quedat vídua, es tornà a casar, amb Josep Bosch Porta —probablement cosí del primer marit— amb qui visqué a la casa del seu pare al número 7 de la Placeta, fins que de nou vídua tornà al carrer de Baix, a casa el seu fill gran. Una filla de Francesc Bosch Roig i Anna Rius Segarra, Antònia Bosch Rius, del carrer de Dalt, es casà amb el segon fill de Baltasar i Josepa, Francesc, cap el 1855. Seran els primers Ramon a viure al número 14 de la Placeta, propietat anomenada les Escaletes que també conservarà aquesta branca de la família fins la seva venda el 1987. Els descendents dels Ramon seran els últims que a mitjans del segle XX continuaran pescant a Altafulla. Durant l'últim terç del XIX també trobem la nissaga Maimó¹⁹, en diferents branques de segon cognom Sendra, Sabaté, Salvat o Vallvé, si bé no hem trobat traçabilitat d'embarcacions i només els Maimó Sabaté i els Maimó Bosch continuaran pescant el segle XX.

A la Fig. 11 veiem les diferents famílies que hem anat explicant, si bé només hem inclòs els mariners, patrons i pescadors arribats a edat adulta o dels que en tinguem dades, de manera que no hi trobem el germà menor dels Ramon-Ventura, Baltasar, ni el germà menor dels Ramon-Porta, Jaume, casat amb Maria Segarra. Tampoc hem inclòs germanes o filles no casades amb pescadors, tot i que moltes les trobarem referenciades al llarg del text.

4. Les embarcacions i els arts²⁰

Els bastiments que hem anat citant caracteritzen el passat pesquer d'Altafulla, alguns dels quals s'endinsaran fins al primer terç del segle XX. Degut a la morfologia de la costa, amb pocs espais arrecerats d'una certa amplada i a la inexistència de ports, les embarcacions de pesca havien de ser prou petites, de no més de deu metres²¹ d'eslora, per a poder-les varar i treure a la platja cada dia. Els mestres d'aixa²² adaptaven les embarcacions als tipus de platja on havien de fei-

¹⁹ El cognom Maimó consta escrit amb i llatina fins ben entrat el segle XX, en què esdevé Maymó.

²⁰ S'entén per art o ormeig el tipus o sistema de pesca. Poden ser de xarxa, de trampa o d'ham.

²¹ Utilitzarem els metres en comptes dels pams (20,873 cm) per tenir una visió més ràpida de les mides reals.

²² De mestres d'aixa i de calafats, dedicats respectivament a la construcció i la reparació d'embarcacions, no n'hi havia a totes les platges. Els mestres d'aixa treballaven per encàrrec o per tenir embarcacions a punt de vendre, per a mariners i patrons d'altres localitats. N'hi havia de molta anomenada. No empraven plànols, acumulaven experiència de segles de pares a fills, el que els proporcionava un estil propi. Feien barques sòlides i alhora de línies belles i de gran perfecció, fetes perquè duressin molt de temps i poguessin aguantar l'esforç de treure-les en terra diàriament, però també havien de ser fàcils de maniobrar en mar.

nejar. La costa d'Altafulla, d'aigües relativament tranquil·les i caladors aterrats, no precisava de barques completament cobertades, eren obertes o mig cobertades, amb bancs per a poder vogar, concebudes per a emprar un o ambdós dels mitjans clàssics de propulsió, el rem i la vela, que no permetien forejar-se gaire. Els bucs eren majoritàriament negres, doncs es calafatejaven fins l'orla amb pega feta de cànem o lli impregnat de quitrà. De calafats, a Altafulla n'hi havia hagut el segle XVIII. A finals del XIX i el primer terç del XX, a Torredembarra el calafat Sebastià Roch arreglava les barques.

Tot i que moltes d'aquestes embarcacions podien ser polivalents, cada barca es denominava segons el tipus de pesquera que més solia fer, amb tripulacions de diferent nombre. Tot el conjunt de barca i ormeig s'anomenava *barcada*. Aquest apel·latiu també es donava al conjunt de la barca i els homes que s'hi embarcaven, i més endavant al conjunt de barca principal i barques auxiliars. La varietat de pesqueres a Altafulla fins mitjans del XIX era àmplia, incloïa barques de cert tonatge —amb excepció del bou— com llaüts de pesca, llaüts sardiners, llaüts palangrers, i barques més petites, com xàvegues, bolitjos, bouets o artets, caros, bucs, gussis, bots i barques. Una de les diferències principals era la forma de cobrar l'art, des de la barca o des de la platja.

Les xàvegues i barques de bolig s'empraren principalment el segle XVIII però van continuar feinejant durant una part del XIX. Una xàvega altafullenca podia fer entre 7 i 10 metres d'eslora i uns 2,5 metres de màniga, arribant a ser tripulada per fins a 10 remers més un patró o timoner. El nom el portava tant l'embarcació com l'art per al qual es feia servir, una xarxa d'encerclament i tir que es calava des de la barca i es cobrava des de la platja amb la força dels braços dels pescadors. Ve de la paraula àrab *sabaka*, que significa xarxa. El nom que en realitat hauria de tenir seria barca de xàvega. Aquest tipus de pesca es feia en poblacions sense port, amb platges de sorra. La xàvega reial era el tipus de xarxa més gran. Pel que feia el repartiment de les captures, al patró de xàvega li corresponia un terç i els altres dos terços eren per el homes que hi treballaven.

Els llaüts del bolig portaven l'art per calar, s'usaven per a la pesca a l'encesa i anaven acompanyats pels llaüts “del foc”, més petits i necessaris per a provocar la claror que atreïa el peix amb teies enceses, formant una “companyia d'encesa”. El bolig era l'art, xarxa d'uns 80 m de llarg, que el llaüt anava calant en cercle i on quedaven emmallats els peixos. L'art es cobrava des de terra.

El caro era l'embarcació de rem que fins finals del segle XIX s'usava per anar a calar l'art, vora les platges (Fig. 12). També se'l coneixia com a caro d'art. Amb bancs, propulsat exclusivament per remers, de quatre a cinc parelles, era per tant un llaüt sense arbre ni timó, de línies fines, amb escues per mantenir dreta la barca a la platja. D'uns 7 m d'eslora i 2,5 m de màniga, construït amb fusta de pi, amb la

roda de proa arquejada i la de popa inclinada endins al tenir-hi un espai destinat a estibar-hi la xarxa. De la popa sobresortien els banyots, com a part de l'estructura de la barca i servien per transportar-hi l'art preparat per calar.

Fig. 12. Caro de 1907 exposat al MMB

Aquests arts de platja només es diferenciaven per la mida. Les xarxes estaven formades per dues bandes o cames i una corona. Eren fetes de fil de cànem. A l'extrem lliure de les bandes hi havia els caps per a llevar-les des de terra. L'art portava una surada i plom que mantenien la corona oberta. Es calaven des de les embarcacions de rem a prop de la platja, de manera que les colles d'homes poguessin tirar l'art, agafant-ne les cames i portant així la xarxa des de la platja a força de braços. A mesura que l'art avançava cap a la platja anava agafant el peix que es trobava al seu camí. Per a les pesqueres artesanals, amb ormeigs d'hams, nanses i xarxes petites, no calien embarcacions de característiques especials i s'hi dedicaven llaüts de totes mides, gussis i bots. Els arts es calaven de la barca estant, quasi sense tocar el fons, pescant peixos que naden entre dues aigües.

Arribem als bastiments de més tonatge, segons la terminologia marinera. Els bouets, xinxorros o artets eren embarcacions dedicades a la pesca amb xarxa d'arrosseigament, però més petites que les del bou i per tant adients per platges més reduïdes. Els llaüts de pesca —versàtils per diferents pesqueres— eren de grans dimensions (Fig.13) i les xarxes emprades permetien pescar peix en grans quantitats. Als palangrers hi feinejaven 5 homes, els ingressos es distribuïen el 7,5 parts, 2,5 per la barca i l'ormeig i per cada mariner. L'eslora podia anar dels 6 als 10 metres. El buc era més afinat que les barques del bou. Només cobertades parcialment perquè no podien prescindir dels remos tant per calar i llevar els palangres com per navegar en mar en calma, aparellaven vela llatina.

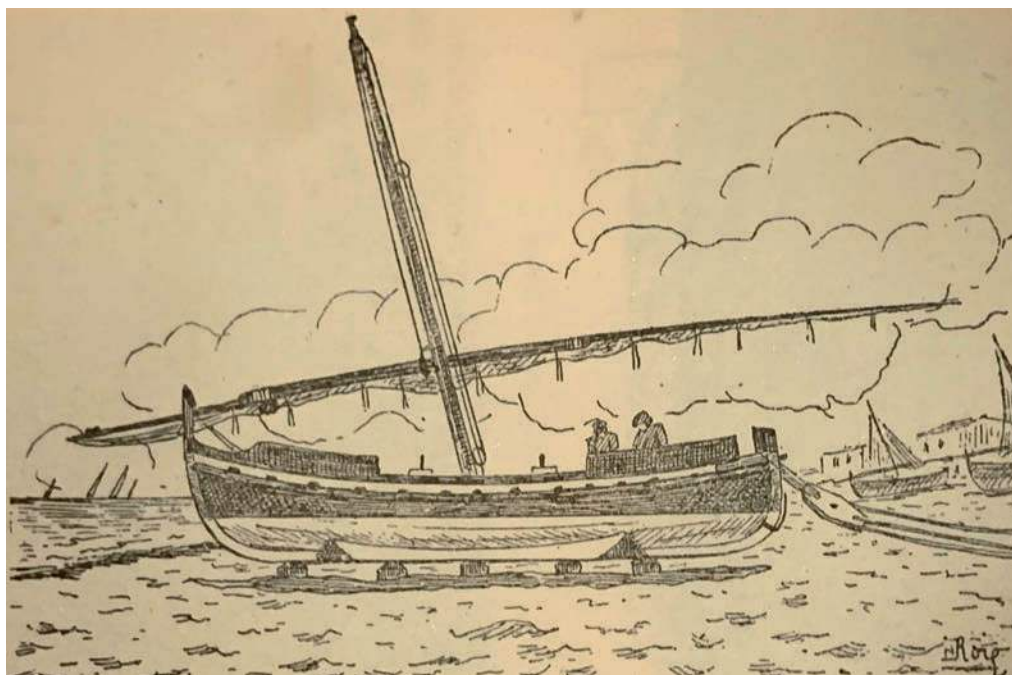

Fig. 13 Llaüt de pesca (dibuix d'Emerencià Roig, 1927)²³

5. El llaüt de sardinals

El llaüt de sardinals mereix apartat propi. D'orígens immemorials, des de mitjan segle XVI²⁴ i fins al primer terç del segle XX²⁵ els llaüts sardinalers van ser el tipus de bastiments més nombrosos a la nostra costa. El segle XVIII va permetre la captura massiva de peix blau per al proveïment de la població, aprofitant els excedents de sardina i seitó per la indústria de la salaó i la seva exportació. Si bé no es dedicava en exclusiva a la sardina i sovint s'emprava per altres tipus de pesca, en l'època propícia s'armava amb sardinals. Solia tenir entre 7 i 9 m d'eslora, 1,5 m de mànega i 1,20 m

²³ Il·lustració de "La pesca a Catalunya".

²⁴ Quan parlem del litoral català, veiem que des del segle XVI els pescadors provençals i catalans intercanviaven coneixements i tècniques, per tal de millorar l'art del palangre, fins llavors la pesquera predominant, que necessitava un alt nombre d'esquers per aconseguir una quantitat limitada de peixos. És l'època en què s'introdueix una pesca a la deriva per la captura de sardina o d'anxova, interceptant els bancs de peix amb les xarxes, anomenades sardinals o anxoveres. El llaüt sardiner, que van introduir els pescadors francesos, seria la principal barca de pesca a Catalunya durant diversos segles. Aquest nou art permetia capturar una gran quantitat de peix, que en no poder-se consumir fresc en la seva majoria, va desenvolupar la indústria de la salaó per a la seva conservació.

²⁵ Els anys 30 del segle XX, el 80% de la flota catalana es dedicava als sardinals, ocupant totes les platges, fins que una nova modalitat de pesca de peix blau els va anar desplaçant: les barques de teranyina amb els bots de llum.

de puntal. Armava vela llatina²⁶, que s'adaptava als vents canviants del Mediterrani, i que s'utilitzava per anar i tornar dels caladors o fugir de la maltempsada, emprant els remes per les feines de pesca i les encalmades. Veiem a la Fig. 14 Francesc Ramon Pedrol amb la seva barcada de sardinals cap el 1922, en la que segurament és la única fotografia d'un llaüt altafullenc dins el mar, amb la vela plegada, un dia de calma. De l'ormeig o xarxes, també se'n deia peça de sardinal o sardinals. La tripulació constava de tres homes i el patró, que constituïen la barcada.

Fig. 14. Francesc Ramon Pedrol i la seva barcada, 1922

El sector pesquer a Altafulla es basava d'antuvi en les migracions de peix blau, principalment la sardina, gràcies al bon emplaçament, front la costa, per als caladors. Era lloc de pas de les migracions anuals a través dels corrents freds provinents de la costa africana. Els bancs de sardines arribaven en la seva ruta migratòria d'anada i tornada, quan s'acostaven a la costa per a la reproducció. No només sardina, també s'hi pescaven tonyines, seitons, verats, llobarros, congres, molls, peix espasa... Els sardinals, de més de 100 m de llarg i 3 m d'amplada, es deixaven calats en sentit perpendicular a la costa, a la profunditat que el patró pensava trobar el peix, a mercè

²⁶ Diversos països de la Mediterrània han presentat la seva candidatura com a patrimoni immaterial de la UNESCO.

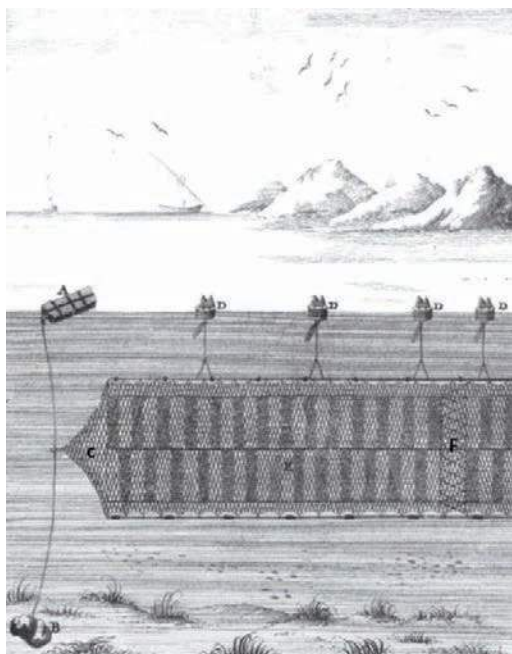

Fig. 15. Detall de sardinal calat²⁷

del corrent —era un art de deriva— de manera que quan les moles de peix blau topaven amb l'art, s'hi emmallaven i no en podien sortir (Fig. 15). La xarxa quedava aguantada per un collar de suros i, als dos extrems, un gall que feia de senyal. Es solia calar de matinada o just abans de la posta de sol, que és quan més es mouen aquests peixos. Per trobar els caladors, els pescadors es guiaven per senyes, prenent com a punts de referència accidents geogràfics o edificacions de la costa. Quan es llevava l'art es desmallava el peix de la xarxa, operació que normalment es feia a la platja, doncs era una feina entretinguda i feixuga.

6. La pesca artesanal i els diferents oficis

Ser pescador no era només una feina, era una manera de viure que els fills heretaven orgullósament dels pares i dels avis i que implicava ineludiblement tota la família, amb un fort sentiment de pertinença. Normalment les famílies de pescadors organitzaven al voltant de la “hisenda de mar” com a negoci en el que tots d'una manera o altra hi prenién part i en el qual treballaven altres pescadors que no pertanyien a la família —els remitgers— ajudant a conformar grups naturals a les platges. Cada grup tenia les seves característiques, en funció principalment dels diferents tipus de barques amb que comptava, doncs segons el tipus de pesquera es requeria de més o menys homes que hi participessin. La hisenda, a més de les botigues, es componia de les embarcacions, les veles, els remes, els caps, les arts i tots els estris necessaris per a la pesca. El pescador no tenia un sou, sino que anava “a la part” i el guany depenia de la pesca del dia. L'expressió “a l'art, tothom hi té part” tenia a veure amb un sistema comunitari o col·lectivitzador establert al voltant dels grans arts que es llevaven des de la platja. Calien molts braços per recollir-lo i els guanys no sempre eren elevats, però tot aquell qui ajudava a llevar l'art rebia una part de les captures. En el cas de les

²⁷ Il·lustració modificada del “Diccionario histórico de las artes de pesca nacional”.

barques, quan arribaven amb les xarxes plenes de peix tothom ajudava a desmallar i a posar-lo en coves i paneres planes de canya i jonc. La distribució es feia com hem vist, segons costums ancestrals i segons la pesquera, reservant una part important pel patró, la barca i l'ormeig. Antigament, els pescadors venien el peix ells mateixos a peu de barca. Les dones també venien el peix per les cases del poble i les poblacions dels voltants.²⁸

En aquells temps de pesca artesanal, el pescador coneixia molt bé els fons sobre els quals pescava, sempre a una distància màxima d'una jornada lluny de la platja, al rem o a vela. Les coordenades dels bons caladors s'adquirien amb l'experiència i es trametien de pares a fills, que coneixien de memòria les senyes de les roques, per saber on s'havien calat les xarxes o les nanses. Interpretaven els corrents marins, el color del mar, la forma dels núvols, el moviment de les aus i les estrebades dels peixos. Els pescadors d'Altafulla sabien bé que els temporals que més afecten la seva costa són els de llevant, durant els quals evitaven sortir per no malmetre les barques contra les roques. Quan no era aconsellable sortir en mar, utilitzaven els arts que es calen des de la platja. Els pescadors vetllaven els uns pels altres fins que no eren tots en terra.

Els mestres velers dissenyaven i confeccionaven les veles que s'adaptaven a les diferents embarcacions. Es feien amb cotó, tenien un cost elevat i requerien manteniment. Els corders eren també uns dels principals proveïdors dels mariners. El cordam —conegut en el lèxic mariner com caps— era necessari per aparellar la vela a l'embarcació, per les maniobres d'avarar, fondejar i treure la barca, i per armar els ormeigs i arts de pesca. El material natural emprat era el cànem, la pita, el cotó i l'espart. Els fils trenats tenien diferents gruixos, en funció del seu ús com a caps, sirgues, malletes o fils per muntar les xarxes. A finals dels segle XVIII a Torredembarra hi havia 35 soguers. Es probable que el segle XVIII i part del XIX hi hagués a Altafulla, en alguna de les botigues de mar, l'espai de treball dels corders de la platja.

La xarxa, anomenada popularment "sàrsia" de Sitges a l'Ametlla de Mar, semblant al nom arcaic eixàrcia, és l'art que permet capturar peix en grans quantitats. Antigament eren fetes amb lli i s'armaven amb fil de cànem. A partir de la dècada de 1910, es va començar a emprar el cotó, aconseguint sàrsies més primes i menys visibles pels peixos, el que permetia una major captura. Totes aquestes fibres naturals eren delicades i per tal de reforçar-les es tenyien. El tenyidor (Fig. 16) era una instal·lació comú per tots els pescadors, on es feia bullir aigua amb escorça de pi, la solució es tirava als diferents dipòsits on s'hi havien col·locat les sàrsies, fins que quedaven impregnades (Fig. 17). Aquesta capa les feia més resistents a la sal del mar. Era molt

²⁸ No és fins a la dècada de 1930 que els pescadors comencen organitzar la venda del peix amb el sistema de subhasta, anomenat a l'holandesa o a la baixa: és la confraria qui marca el preu de sortida i va baixant fins que un comprador es queda la caixa de peix.

important que després de pescar es fessin assecar al sol, esteses al llarg de la platja (Fig. 18). Sovint s'havien de remendar, doncs s'hi feien forats o esquinços, moltes vegades causats pels dofins, era l'ofici de les remendadores, normalment dones. Les xarxes es guardaven en lloc sec, dintre les botigues.

Fig. 16. Botigues de l'antic tenyidor d'Altafulla

Fig. 17. Xarxes assecant-se a la platja

Fig. 18. Procés de tinció de xarxes²⁹

7. Nous temps, noves lleis

A partir de la dècada de 1860, els nostres pescadors hagueren de fer front a més canvis. D'una banda, amb la construcció de la línia de ferrocarril Tarragona-Martorell que va iniciar-se el 1861 i el que per moltes poblacions costaneres va significar un avantatge per poder transportar i vendre peix a l'interior, a Altafulla les obres van suposar nombroses extraccions d'àrids que acabarien de debilitar i empobrir la platja des del punt de vista d'espai adient per grans barques. D'altra banda, el 1865 l'Estat aprova el Reglamento de la Pesca del Bou establint les distàncies mínimes de la cos-

²⁹ Dibuix de Sáñez Reguart.

ta a partir de las quals es podia pescar, el nombre d'embarcacions autoritzades per aquesta pesquera, la grandària de les xarxes i de les malles, el període de veda oficial, i sobretot un sistema de repartiment de les captures entre mariners i armadors que va suposar una incipient proletarització de la pesca. Fou a partir d'aquesta època³⁰ que es començà a parlar dels "arts menors" per referir-se a les pesqueres que, a diferència de l'art del bou, eren més artesanals i menys productives. A Altafulla la pesca es focalitzarà en els arts menors, amb l'excepció del llaüt de sardinals que continuarà sent el principal bastiment durant encara moltes dècades.

Sota la Primera República i fruit d'un llarg procés de protestes, la Matricula de Mar queda definitivament abolida per la Llei de 22 de març de 1873. Com a conseqüència, s'estableix un nou sistema de reclutament militar similar al de terra³¹, però també el lliure exercici de les indústries marítimes, l'autorització de noves tècniques de captura d'encerclament i arrossegament, afavorint la intensificació de les captures cada cop més allunyades de la costa amb embarcacions més potents i per tant aixecant noves queixes pels perjudicis als caladors i la defensa de sistemes tradicionals de pesca.

Pel que fa la gent de mar, per poder-se dedicar lliurament a la pesca havien d'estar igualment registrats, ara al Departament de Marina. Una ordre de 1893 obligà els propietaris dels vaixells a inscriure'ls a la Capitania Marítima corresponent per tal d'obtenir la llicència de pesca preceptiva per poder registrar les embarcacions destinades a captura i extracció de peix amb fins comercials a la Llista 3a corresponent a la pesca, assignant a cada bastiment un número de foli que contenia data d'alta o baixa, nom, aparells, lloc i data de construcció, identitat del constructor, material utilitzat, identitat de l'armador, canvis de propietat, mides, etc. Com exemples de l'aplicació d'aquesta Ordre tenim el registre al Departament de Marina de Cartagena, del qual forma part la província de Tarragona, de Baltasar Ramon Bosch (1867-1922), autoritzant-lo a dedicar-se lliurament a la pesca (Fig.19), així com la inscripció a la llista 3a de la Capitania Marítima de Tarragona d'un llaüt de pesca (Fig. 20) del seu cosí Anton Ramon Ventura (1851-1927). Per les mides del llaüt —eslora superior a 10 metres— pensem que aquest no anava destinat a la platja d'Altafulla, sinó a la de Torredembarra.

³⁰ Moment en que apareixen associacions per la defensa dels interessos dels armadors dels bous o dels treballadors d'aquell mateix art que formarien l'embrió dels futurs sindicats de mariners. En paral·lel, o en contraposició, hi havia les organitzacions representants dels arts menors que defensaven el corporativisme i s'oposaven al desenvolupament de l'art d'arrossegament representat pel bou.

³¹ La reestructuració administrativa va posar el sector en mans del Ministerio de Fomento, amb nova reglamentació de la pesca i la navegació comercial. Aquests canvis no van ser només resultat de les reivindicacions comercials —la jurisdicció que tenia l'Armada sobre els estibadors dels ports condicionava la disponibilitat de mà d'obra— sinó que també venien propiciats per canvis en les necessitats de marineria per part de l'Armada, com a conseqüència del desenvolupament del vapor.

Fig. 19. Registre per dedicar-se lliurement a la pesca, 1895

Fig. 20. Registre de llaut de pesca, 1897

8. El tombant del segle XX. Pescadors locals i migracions

Un fenomen a tenir en compte és el de les migracions locals. Remitgers vinguts de Tarragona —per tant no empadronats a Altafulla— venien a treballar als llaüts de la nostra platja durant la setmana, dormint a la botiga del patró. Patrons i pescadors altafullencs pescaven des de Torredembarra i Tarragona tot vivint i estant empadronats a Altafulla i sovint compaginant l'activitat entre les dues localitats, alguns s'hi acabaren empadronant i d'altres marxaren definitivament cap a indrets més llunyans. La principal causa, no se'ns escapa, era la manca d'infraestructures que patia Altafulla, amb un col·lectiu pesquer reduït, adaptat probablement al nombre d'habitants, sense organització col·lectiva i amb una platja poc amable per a les maniobres de les barques. El 1901 empadronats a Altafulla només hi trobem vint-i-dos pescadors.

Seguint l'esdevenir dels fills de Francesc Ramon Porta, mort el 1891, tres nois i una noia arribaren a adults. Francesc Ramon Bosch (1856-1923), resident a Altafulla, pesca amb barca de bou a Torredembarra. El 13 de desembre de 1903, juntament amb altres tretze patrons torrencs, signen escriptura pública (Fig. 21) comprometent-se a no anar a la pesca del bou els diumenges, fins el 30 d'abril de 1904.³² Aquest document ens proporciona varies dades. Constatem que el diumenge era dia feiner compensant els molts dies que no es podia sortir en mar pel mal temps, que les normes s'establien entre patrons sense cap organització com els antics gremis i que les males praxis suposaven penalitzacions elevades (Fig. 22) proporcionals a l'alt rendiment que comportava la pesca del bou.

³² Els coetanis torrencs de Francesc Ramon Bosch eren Antoni Rovira Pijuan, Josep Figuerola Gattel, Pere Figuerola Roig, Anton Figuerola Roig, Rafel Figuerola Ximenis, Anton Valls Solé, Rafel Gattel Pascual, Joan Virgili Hugas, Joan Virgili Figuerola, Jaume Solé Armengol, Francesc Rovira Roig, Pau Llorach Solé i Anton Pujol Magriñà.

El 1910 Francesc ja no pesca a Torredembarra. Juntament amb el seu germà Josep, han emigrat a Palamós³³ amb les seves famílies i probablement amb les seves embarcacions. Aquell 1910 fou l'any en que la Planassa del port natural va ser eixugada de l'aigua salada i el ferrocarril pogué arribar fins el moll, facilitant la càrrega i descàrrega dels vaixells, el que consolidà aquella vila marinera com una de les principals de la costa catalana.

Que todos ellos son patrones de barcas de esta localidad destinadas a la pesca llamada del bou, y habiendo convenido verbalmente en no dedicarse a dicha pesca los domingos de cada semana durante el periodo que se indicará, a fin de que conste en documento autentico dicho compromiso, así como la sancion penal estipulada para el caso de incumplimiento, otorgan la presente escritura por medio de la cual los comparecientes se obligan a no destinar las barcas de su mando a la pesca llamada del bou durante ningun domin-

cion en forma tan absoluta que aun cuando sus barcas se encuentren el domingo en el mar o en cualquier punto de refugio, no podran dedicarse a dicha pesca del bou durante el expresado dia de la semana, y Conviene además en que en caso de incumplimiento, el que infrinja el compromiso aqui contraido, vendrá obligado a pagar por via de pena, cada vez, la cantidad de cinco pesetas, que ingresará en la sociedad que tienen constituida bajo la denominacion y advocacion de "San Telmo", facultando al efecto los

Fig. 21 i Fig. 22 Escriptura acordant la prohibició de la pesca del bou els diumenges

Fig. 23. Enviada dels Ramon-Bosch

De Josep Ramon Bosch (1860) no més sabem que consta als padrons com a mariner³⁴ en comptes de pescador. Un dels llaüts de la família feia les funcions d'enviada, nom que es donava a les embarcacions que bé portaven a la platja la pesca de barques més grans, bé feien ruta de cabotatge entre platges per portar mercaderies i correus. El títol

³³ Al padró palamosí de desembre de 1910, consten les famílies de Josep i de Francesc Ramon Bosch. El fill de Josep, Baltasar Ramon Valls, consta com a pescador igual que el pare, així com els dos fills de Francesc, Baltasar i Serapi Ramon Maimó, com el seu pare, segons el cens de 1920. Malauradament l'anterior conservat és del 1900, no podent per tant establir quan, entre 1904 i 1909, havien arribat.

³⁴ Els mariners eren patrons i tripulants de barques tant de tràfic com de pesca. El concepte de pescador, genèric, podia incloure diversos professionals, tant els patrons i/o armadors com els remitgers.

de Patró de Cabotatge s'atorgà des de finals del XIX als patrons per tal de facilitar l'accés a d'altres activitats complementàries de la pesca.

Aquesta enviada hauria estat patronejada per Josep i seria la de la coneguda fotografia (Fig. 23) que ha estat datada en diferent any segons les publicacions, el 1910 i el 1922, si bé pensem que era anterior o bé que la barca va romandre a Altafulla i el seu germà, Baltasar de Mar, se'n va fer càrrec.

Fig. 24. Família Ramon-Bosch, primera dècada del segle XX

A la següent fotografia (Fig. 24) veiem els germans Ramon-Bosch —també la germana Anna, casada a Ca l'Esquerrà— amb les seves respectives famílies, en el que sembla un dia festiu o de comiat vora el mar, fixant potser l'últim record d'una família que quedaria dividida geogràficament.

Anton Ramon Ventura, el fill de Baltasar Ramon Porta i per tant cosí dels Ramon-Bosch, pesca uns anys tant a Torredembarra com a Altafulla. Hem vist que el 1897 havia comprat el llaüt de pesca Antonio, embarcació de massa tonatge per la platja d'Altafulla. Al no formar part de l'acord en escriptura pública dels patrons de bou de 1903, pensem que el llaüt anava destinat a d'altres pesqueres. El 1910 sí que formarà part dels trenta set patrons —tots altres trenta sis torrencs— que atorguen escriptura empoderant Anton Roig Rovira per gestionar el deute contret per la “compra de maquinaria y accesorios que constituyen el aparato para varar barcas que han instalado en el barrio marítimo de Torredembarra”, aparell conegut amb els anys com “la Màquina”, que vindria a substituir la tracció animal, dos cavalls que fins llavors

estiraven les barques cap a mar, si bé no fou fins més endavant quan també s'utilitzà per treure-les de l'aigua. El deute era amb l'industrial tarragoní i prestador Josep Prat Prats. Torredembarra, al no disposar de port, s'organitzava de la millor manera.

9. Les botigues de mar el segle XIX i primeries del XX

La documentació particular, registral i d'arxius sobre les botigues, tot i no sent homogènia i lluny de ser completa, permet reconstruir l'activitat de la nostra platja durant bona part del segle XIX. El fet que no es comencessin a numerar fins el segle XX fa que ens haguem de guiar per les descripcions de les afrontacions i tenint en compte que hi havia propietaris que en tenien més d'una i les dates de les transmissions s'estenen al llarg dels anys, considerem que aquest seria l'objecte d'una cerca posterior més exhaustiva.

El mapa dels "surgideros" d'Altafulla —i Torredembarra— elaborat el 1885 per part de la Direcció de Hidrografia, mostra un litoral de fons sorrenc i una platja on les botigues queden dibuixades només entre el que seria la Casa del Pont i la Rasa, si bé l'esquema podria ser només orientatiu, tenint en compte que també hi ha altres imprecisions com el nom del castell.

Com veurem més endavant a la Fig. 30, del carreró³⁵ central cap a ponent hi havia una botiga dels Clot-Baradat, comerciants i patrons de carrera, que sota diferents propietaris va romandre inalterada fins el 1963³⁶ i a continuació un solar i una botiga de Bernardí Pijoan³⁷. No hem pogut determinar l'emplaçament exacte de la del Pes de Sant Isidre³⁸, probablement no gaire lluny de la casa del Pont. Tot aquest tram de botigues devien adquirir el pis afegit a la planta baixa o es devien reconstruir de nou com a cases de planta i pis, durant el segle XIX, al ser adquirides pels diferents grups de boters.

Del mateix carreró cap a llevant, la primera botiga³⁹ havia sigut de Josep Badia, armador d'embarcacions d'altura, que amb els anys anà canviant de propietaris, si bé ja no l'ocuparen pescadors. A continuació comença la zona pescadora amb les botigues dels Ramon-Porta. La primera referència que en tenim és que Francesc, mort el 1891, utilitza la primera de les seves botigues⁴⁰ de planta baixa amb dues cambres

³⁵ Carreró que actualment va del passeig Botigues de Mar a la plaça dels Boters. No coneixem data en que s'obrí.

³⁶ Emplaçament actual de la vermuteria La Turquesa.

³⁷ El que seria Ca Gelabert, com veurem més endavant.

³⁸ De la llotja d'Altafulla queda el vestigi del ganxo de ferro sota el Pont, on hi penjaven la romana, per pesar la pesca i les mercaderies.

³⁹ Emplaçament del bar El Niu la dècada de 1980.

⁴⁰ Emplaçament actual del restaurant El Mercadet.

amb lliteres, com a dormitori pels remitgers que, vinguts de Tarragona, treballaven a les seves barques durant la setmana. No oblidem que venim d'una època amb forta davallada de la població altafullenca i del traspàs de la gent de mar cap a les feines de la terra. Aquesta anomenada “botiga dels homes” vuitcentista, que s'empraria com a tal fins la dècada de 1920 i que comptava amb una romana per al pes del peix, perduraria inalterada fins el 1978, any del seu enderroc per ser transformada en habitatge. Després hi tenia un pati i a continuació venia era una botiga més petita, de mida i forma tal com devien ser el segle XVIII, que havia quedat a una altra branca de la família, la de Jaume Salvat Porta,⁴¹ qui com hem vist unes pàgines enrere descendia dels Porta i no es dedicava a la pesca però tenia embarcacions amb patrons. La següent tornava a ser de Francesc, seria de planta baixa fins aproximadament 1910 i es destinava a guardar ormejos i estris.

Continuant cap a llevant, trobem l'emplaçament del tenyidor (Fig. 16) que ocupava, abans d'arribar a la que anys a venir seria Ca Pedrol, l'amplada de dues botigues⁴² que havien sigut de Maria Aguadé Pijuan, hereva de dues nissagues marineres setcentistes, i foren adquirides el 1923 per Anton Ramon Ventura, qui ja havia heretat llavors el renom de “Pansó”. No sabem amb quines botigues comptava el seu pare Baltasar durant el segle XIX, però sí les que tindrà Anton Ramon durant tota la seva vida, que eren les que comprà el 1886 als descendents de Bernardino Pijuan, més enllà del següent carreró. Una “botiga dels homes” —el “Derrotero” com la va anomenar Gelabert— romangué inalterada fins al 1977 en que es transformà en habitatge, les altres eren les que emprava la família.⁴³

Pel que hem anat veient, les botigues de mar van ser originalment construïdes amb pedra vista i posteriorment, durant el segle XIX, arrebossades amb argamassa de calç i sorra. Algunes van conservar les cantoneres, portes i finestres de pedra. Les parets mitgeres eren de pedra i fang a cara vista, algunes de les quals encara es conserven a cases centrals del passeig. A les darreries del segle XIX però, la platja d'Altafulla és un entorn una mica espectral on només hi resideixen carrabiners, algunes antigues botigues estan abandonades, algunes enrunades i d'altres convertides en solars. Quan arribem al segle XX el que trobarem, mirant les botigues des del mar, seran dos grans grups diferenciats. Amb la divisió de l'actual carreró central observem que, majoritàriament, les botigues i patis de la banda de ponent pertanyien als boters, i les de llevant als pescadors.

⁴¹ Casat amb Sebastiana Morató.

⁴² Emplaçament actual del restaurant Blau.

⁴³ Emplaçament actual del restaurant Mar Salada.

10. Els boters

L'ofici de boter estava molt relacionat amb l'activitat dels negociants del segle XVIII per al transport per mar del vi i les conserves de peix. Entre propietaris, familiars, jornalers i aprenents, els boters empadronats a Altafulla passen de 35 el 1889 a 18 el 1901, en nombre inferior als pescadors. Les botes ja no són pel transport marítim, són auxiliars dels conreus agrícoles i del negoci del vi. Durant la Primera Guerra Mundial els boters d'Altafulla es veieren afavorits a l'entrar a formar part del col·lectiu de proveïdors dels majoristes exportadors de vi, havent de fer venir reforços de mà d'obra d'altres contrades, com Tortosa, i ocupant per la feina diferents botigues de baix a mar, adquirides ja el segle XIX.⁴⁴ Acabada la contesa, es tornaren a equilibrar el dos col·lectius, a la baixa. A partir de la dècada de 1920, algunes botigues de boters ja van ser venudes. El 1938 constaven empadronats 11 boters i 11 pescadors.⁴⁵

Fig. 25. Els avis Pedrol-Mercadé, cap el 1915

Els Balsells eren altafullencs, tenien botigues a banda i banda de la casa del Pont i també més cap a Llevant. Quan la dècada de 1920, els primers estiejants es construeixen residències davant de mar, un dels pioners serà Antoni Gelabert Alart⁴⁶ que el 1922 adquireix l'antic magatzem de botes de Josep Balcells Recasens, una casa mig enrunada i un pati. Els Pedrol eren torrencs, descendents de Ramon Pedrol Roig (1844), boter vingut de Masdenverge (Tortosa) casat a Torredembarra amb Rosalia Mercadé Batalla (Clarà, 1848) (Fig. 25) i del també torrenc Domingo Cañellas, que morí el 1918, havent casat la seva filla Magdalena amb Ramon Pedrol Mercadé (1870). El fill Ramon Pedrol Cañellas (Altafulla, 1906) continuà l'ofici de pare i sogre a les seves botigues (Fig. 26), situades intercaladament amb les dels Basells. Tots el Pedrol vivien llavors a

la casa familiar del carrer de l'Hostal. El Pedrol que molts encara recorden és el de la Fig. 27, amb Joan Ramon Ballesté, que amb la bicicleta va acompanyar un tros l'on-

⁴⁴ Les botes i els barrils grans —fills de les antigues àmfores de terra cuita— es feien amb fusta de castanyer o de roure —“fusta de botada”— tractada amb l'aixa i portaven cèrcols de ferro per a fer-los més resistents. Molts boters procedien de zones boscoses de Catalunya, com Tortosa.

⁴⁵ Estem parlant de persones empadronades: molts dels boters vinguts d'altres contrades viuen a Altafulla, en canvi molts dels pescadors que treballen a Altafulla no hi estan empadronats perquè són d'altres poblacions veïnes.

⁴⁶ Antoni Gelabert Alart (Barcelona 1879-1930) va ser un pintor i pedagog català, pare d'Antoni, Roser, Núria i Jordi Gelabert Casas.

cle —cosí del pare— en la seva caminada diària al passar davant l'era de la Fassina, i que tornarem a trobar, ja adult, quan parlem dels últims patrons pescadors altafullencs.

Fig. 26 Pepita Ramon Ballesté, al magatzem

Fig. 27. Pedrol i Joan Ramon, 1945

Després de la Fig. 28, amb diferents magatzems de boters encara dempeus el 1954, veiem la “casa cuartel” (Fig. 29) on visqué un col·lectiu que va tenir un pes específic a la història d'aquesta platja. El 1829 s'havia creat el Real Cuerpo de Carabineros de Costas y Fronteras⁴⁷ per al control centralitzat de tot el litoral. El quarter on van viure, era una de les construccions de planta i pis més antigues, llogada a l'Estat pels propietaris Pedrol-Cañellas, on al llarg dels anys hi visqueren diferents famílies, 24 persones empadronades el 1938. Havent-se posicionat majoritàriament a favor del bàndol republicà, el 1940 els carrabiners van quedar integrats al cos de la Guardia Civil. L'arrendament de la casa finalitzà el 1948, i bé alguns guàrdies civils hi van continuar vivint a títol particular fins el 1953.

Fig. 28. Alguns magatzems de boters, 1954

Fig. 29. Casa quarter, 1942

⁴⁷ Fou creat sota Ferran VII amb una funció general de vigilància centralitzada a totes les províncies marítimes.

11. Els pescadors

Per situar el context, és inevitable recordar la història —o llegenda...— d'aquell Rafalet que l'Antoni Gelabert⁴⁸ situava cap a la dècada de 1920, “un pagès d'Altafulla que, a més de les feines del camp, es dedicava a tragar sardina que havien pescat a cal Baltasar o a cal Pansó”. I és que a la platja d'Altafulla en aquells temps ja només quedarien aquests dos grups naturals de patrons i pescadors, dels quals els de cognom Ramon eren tots descendents del primer Baltasar.

Ca Baltasar era el renom de l'únic dels fills de Francesc que va continuar l'ofici de patró a Altafulla amb llaüts de sardinals, caros d'art i bots, i que esdevé el cap de família quan els germans marxen a Palamós, diferenciant-se de la del seu cosí que conserva el renom de l'avi, Ca Pansó. Baltasar es casà amb Rosalia Pedrol Mercadé, cap el 1898. Amb aquest matrimoni els Ramon pescadors emparentaren amb els Pedrol boters. En aquesta fotografia del Centre Excursionista de Catalunya el 1915 (Fig.30) hi veiem Baltasar i Rosalia amb part de la seva família⁴⁹. El grup està disposat prop dels seus llaüts i davant de les seves botigues.

Fig. 30. Llaüts, família i botigues de Baltasar Ramon Bosch a la platja d'Altafulla, el 1915 (CEC)

La botiga amb planta i pis dels Ramon-Pedrol —que tingueren tres fills pescadors i tres filles i residien al poble a les Escaletes— sembla recent emblanquinada, tenia a la planta de dalt les cambres per dormir-hi a l'estiu i a la de baix el menjador

⁴⁸ Històries de les Bruixes d'Altafulla (1971).

⁴⁹ També vivia amb ells la neboda Antònia Ramon Ballesté (1883) filla gran del germà Francesc que havent quedat òrfena de mare vivia a la casa dels avis i després del seu oncle. Francesc Ramon Bosch, vidu, es tornà a casar amb Paula Maimó Sabater, amb qui tingué cinc fills. Al marxar a Palamós, la filla del primer matrimoni quedà a Altafulla. Es casà amb el boter Magi Vilaró Llaberia (1875) i visqueren al carrer de Baix 21. A l'entorn de la família era coneguda com la tia Magina.

amb la cuina i llar de foc. Al fons de l'antiga botiga d'una planta, l'espai per guardar les xarxes i altres ormeigs. L'estiu de 1918 el segon fill, Baltasar, mor amb 18 anys, metre sojornaven a la platja. Els altres dos nois, Francesc i Ramon —junt amb els seus propis fills— seran els últims patrons que pescaran a la platja d'Altafulla amb vela, rem i motor, fins començaments de la dècada de 1930, si bé com veurem van continuar el seu ofici durant molts anys més. Tornant a aquella època, el 1922 mor el pare i cap de família, conegut també com Baltasar de Mar, a Barcelona on havia estat operat. Tenia 57 anys i el seu traspàs va suposar un punt d'inflexió en la història d'aquesta família, que el mateix 1922, serien els primers altafullencs a empadronar-se a la platja per viure-hi de forma permanent⁵⁰. A les Escaletes hi quedà la filla Josefa recent casada. Per a Francesc i la seva esposa Casimira Fillat, es basteix el 1924 una casa de planta baixa al solar que tenien al costat de la “botiga dels homes”. A partir del mateix any i segurament per acompanyar la filla, també trobarem empadronats a la platja els avis Pedrol-Mercadé (Fig. 25), entre el quarter dels Carrabiners i ca Gelabert.

Fig. 31. Francesc i Casimira —dreta amb el salabret— el 1925.

La Fig. 31 és una fotografia estudiada, amb els remes del que sembla una barca palangrera disposats paral·lels, salabrets a banda i banda, segurament la noia de la dreta va abaixar el seu per agafar el gos que no marxés. Les noies que acompanyen Francesc i Casimira probablement fossin remendadores de xarxes, en un grup familiar amb llaüts de sardinals, els pals dels quals veiem en segon terme.

⁵⁰ A banda dels carrabiners vinguts de diferents províncies, també hi vivia l'avicultor director de la granja Voramar i la seva família, americans.

Fig. 32. Rosalia amb les filles, fill, jove i nets, el 1926, a la platja.

La Fig. 32 també és estudiada. La bota davant la porta de la planta baixa de la primera casa de pescadors habitada a la platja ens recorda que Rosalia és filla i germana de boters. Francesc, al centre de la fotografia, mostra el fill gran, Baltasar Ramon Fillat. Les dues germanes solteres, a l'esquerra, es casarien al cap de poc temps i anirien a viure a Tarragona. Ramon Ramon Pedrol, l'únic germà que hi falta, es trobava complint el servei militar.

Les fotografies següents (Fig. 33 i 34) ens mostren barques palangreres falcades a la platja d'Altafulla, també la dècada de 1920. L'orla era feta amb falques i macarrons, perquè fos més alta. Observem els pals sota les barques, primer arran d'aigua i després a les pedres. En una localitat sense port com Altafulla, els pescadors havien d'afrontar cada dia la tasca de varar les barques per anar a pescar i treure-les a la platja. Per varar-les —posar-les a l'aigua— amb els braços i les esquenes dels pescadors n'hi havia prou. Però en tornar a terra, els pescadors treien les embarcacions a la sorra, sobre pals enseuats, amb la força dels braços. Els palers omplien una olla amb seu i utilitzaven llanades per untar els pals i facilitar que la barca llisqués sense aturar-se i sortís de l'aigua amb més facilitat. Els pals es col·locaven de través sota la quilla, una de les feines més dures i perilloses. Des de la sorra, els pescadors feien lliscar la barca, com es veu a la fotografia de la Fig. 35.

Fig. 33. Barques palangreres falcades de Ca Baltasar.

Fig. 34. Barca en terra, sobre els pals enseuats.

Si bé per les barques petites s'emprava el palanquí, per les barques més grosses s'utilitzava el cabrestant (Fig. 36) fent rodar el vogi —cilindre de fusta damunt una estaca clavada a terra— empenyent a força de braços les barres que feien moure el

giny per a facilitar la maniobra de treure-les de l'aigua. De cabrestants a la platja d'Altafulla en quedaven al menys quatre, la dècada de 1940, inclòs un davant del magatzem de Pedrol més enllà del Pont, reminiscència de l'època on aquelles botigues havien estat destinades a la pesca.

Fig. 35. Estirant des de la sorra un bot de llum.

Fig. 36. Pescadors accionant un dels cabrestants.

Fig. 37. Llaüts a la platja d'Altafulla, dècada de 1920.

Si els llaüts de la Fig. 30 es veien a Ponent, a l'última fotografia (Fig. 37) la vista és de Llevant, probablement agafada des de Ca Gelabert. La imatge ens recorda la descripció que feia Josep Pla referint-se als llaüts de sardinals la dècada de 1920: "Les barques de pesca es construïen llargues i estretes, lleugeres i esmolades. Era l'època de la vela i sobretot la del rem que aconsellava poca fusta i eliminar resistències".

Ca Pansó era com hem vist el renom del primer Baltasar, que conservà la família del seu fill gran —també Baltasar— i el seu net, Anton Ramon Ventura, ja vidu d'Antònia Bosch Porta el 1903 quan, a més de pescar a Torredembarra, afegí a la seva flota altafullenca el llaüt San Antonio, de 7,20 m d'eslora i 2,23 de mànega (Fig. 38) que pensem podria ser el llaüt de pesca —de forma més ampla que els de sardinals— que veiem a la coneguda fotografia situada cap el 1922 on apareix junt amb la seva filla i, dalt de la barca, el seu gendre, netes i net (Fig. 39).

Fig. 38. Llaüt San Antonio, 1903.

Fig. 39. Família Llorach-Ramon, cap al 1922.

Anton i Antònia tingueren dues filles i dos fills pescadors. Anton Ramon Bosch, el gran, romangué solter i visqué a la casa familiar. Rafel Ramon Bosch, el més jove, i la seva esposa Concepció Vidal, no havent tingut fills van afillar Joaquim Lluna, nascut a la part alta de Tarragona. Vivien al número 18 de la Placeta. Dorotea morí als vint-i-cinc anys, sense fills. La més jove, Antònia Ramon Bosch, es casà amb el pescador de Peníscola establert a Tarragona, Ramon Llorach Blasco, i són els qui lideraran la següent generació de la casa. Tots ells tenen a la platja diverses botigues i una barcada de llaüts i altres barques de pesca, i formen part d'una mateixa hisenda de mar en la qual treballen un grup ampli de familiars i remitgers. Anton Ramon Ventura, tenia un altre germà, Baltasar, del que només sabem que era pescador i probablement pescaven junts. Havien quedat orfes de pare bastant joves i del segon matrimoni de la seva mare tingueren una germana, Dorotea Bosch Ventura casada amb el pescador Nicasi Maimó Sabaté. Aquest matrimoni, que vivia a la Placeta 1, morí jove i els seus dos fills, Josep Maria i Lluís, de cinc i tres anys, foren acollits com a fills a casa el seu

oncle Anton, qui els hi ensenyà l'ofici. Una part de la nissaga Maimó⁵¹, el vidu Serapi Maimó Sendra, avi patern de Josep M. i Lluís, i els seus cinc fills, eren tots pescadors. Pere marxà el 1902 a viure a Tarragona. Joan, Ramon (mort el 1922) i Martí vivien amb el pare a Barceloneta 3 però no tenim la certesa de si pescaven a Ca Pansó o tenien embarcacions pròpies. La filla, Paula, es casà amb Francesc Ramon Bosch i marxà a viure a Palamós, com hem vist. Una altra part d'aquesta nissaga, els Maymó Vallvé, vivien al carrer de Baix 15.

Anton Ramon Ventura i el seu gendre Ramon Llorach foren precursors en inversions i recursos. La pesca a l'encesa era una modalitat en la que l'embarcació principal que duia l'art anava acompanyada d'un o dos bots d'encesa, així anomenats perquè amb la claror atreïen els peixos per tal que quedessin emmallats a la xarxa. En els seus inicis i fins gairebé el primer decenni del segle XX s'obtenia la llum a base de cremar, sobre un fester posat a popa de les embarcacions, piles de teia o de fusta de pi. Més endavant, es va substituir la fusta per cremadors d'acetilè que es generava amb un gasòmetre de carbur. Cap el 1925 l'acetilè va ser substituït per un compost a base de benzina, combustible més eficient i econòmic, amb les làmpades de Petro-max. Després la benzina va donar pas al butà i finalment a l'electricitat mitjançant bateries. A Ca Pansó tingueren ben aviat llum de carbur.

Fig. 40. Grup natural de Ca Pansó, amb llums de carbur, gall i cordam.

⁵¹ Branca descendent dels Sendra i els Solsona.

A la Fig. 40, cap el 1922, entre Llorach a l'esquerra i Pansó a la dreta, formen part del grup el fill Rafel —aguantant un dels llums—, el seu jove cunyat Joan Vidal —aguantant l'altre llum—, el fill Anton i probablement el pescador Francesc Romeu Sardà (1851). Un dels pescadors porta una corda amb suros i un altre un “gall”, senyal a flor d'aigua consistent en tres trossos de suro en planxa lligats amb cordes d'espert, que s'usava sobretot per trobar les xarxes calades.

Fig. 41. Pansó i el llum d'acetilè.

Fig. 42. Sant Pere Pescador.

A la Fig. 41, que ha estat data-
da al 1919, veiem Anton Ramon Ventura —Pansó— al costat del llum de carbur penjat a la paret de la seva botiga, a l'interior de la qual s'hi trobava una bellíssima ceràmica⁵² representant Sant Pere Pescador (Fig. 42) de qui devia ser devot el gendre Llorach, casat amb la filla el 1908. Com hem vist, si bé nasqué a Peníscola, durant uns anys havia viscut i pescat a Tarragona, on l'Església de Sant

Pere, beneïda el 1880 sota l'advocació de Sant Pere Apòstol, donà nom al barri dels pescadors, després conegut com el Serrallo. En aquesta botiga hi feien vida durant les hores de feina. Els Llorach tenien quatre filles —Antonieta, Damiana, Dorotea i Maria— i un nen adoptat, Jaume Duran, nascut a Barcelona i conegut com Jaumet. Amb l'excepció de l'oncle Anton uns anys més tard, cap altre membre de la família estigué domiciliat a la platja. Hem vist que tenien també una botiga dels homes “on es reunien els pescadors en dies de mal temps, on es repartien la part de la setmana i on guardaven els estris, endimaris, coses inservibles, a més de piles de cordes, nanses, pots d'esquer, palangrons, remos... amb el terra de terra i sorra”, en descripció de Gelabert al mateix llibre ja citat. D'adquisició posterior, com també hem vist, a l'emplaçament de l'antic tenyidor hi tenien l'anomenada botiga dels palangres, segurament per ser l'indret on els guardaven i els escaven.

A la tercera d'una sèrie de magnífiques fotografies d'estudi l'autor de les quals desconexim (Fig. 43), hi trobem els nebots Maimó, Baltasar Pijuan o Rosendo

⁵² Retirada a temps durant la guerra civil, va ser conservada per la família i restaurada pel ceramista Martí Royo.

Cañellas, pescador vingut de La Nou. En aquest cas, la protagonista és la xarxa. En totes les fotografies hi trobem els petits de la casa, especialment les quatre filles Llorach Ramon.

Fig. 43. Família i pescadors de Ca Pansó amb xarxa.

12. De la vela al motor

Fig. 44. Barca de motor de Ca Pansó.

Tot aquest reduït col·lectiu pesquer d'Altafulla, que de forma molt personal havia apostat per la continuïtat en l'ofici dels seus avantpassats, a començaments de segle no sabia que en pocs anys la vela quedaria tocada de mort. És a partir de la dècada de 1920 quan s'inicia arreu la transició de la vela al motor. Al començament el que es feia era col·locar l'enginy a les embarcacions existents, sense més modificacions.

Després d'uns anys de convivència —degut principalment al cost de la benzina— es van anar abandonant els sardinals i les xàvegues, doncs el motor a les barques dedicades a la pesca del peix blau —les

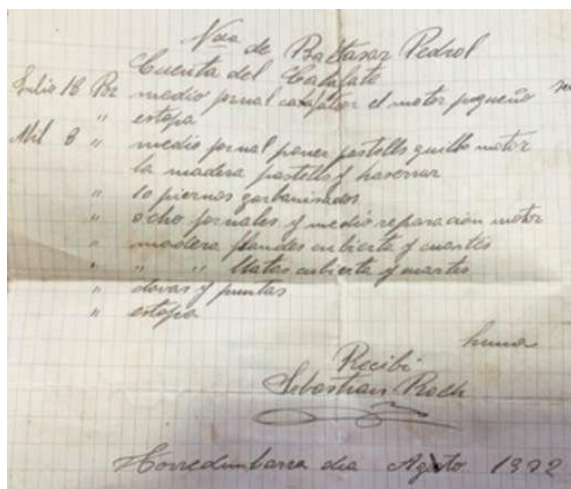

Fig. 45. Motors de Ca Baltasar.

bastià Roch, segons rebut de 1922 a nom de Rosalia, la vídua de Baltasar, de cognom Pedrol.

Fig. 46. Embarcació Mariana.

teranyines principalment— alliberà els pescadors de la total dependència del vent per poder arrossegat els arts i sortir en mar, a més de permetre l'accés a caladors més llunyans. A la següent fotografia, veiem la que probablement fou la primera barca altafullenca a incorporar motor (Fig. 44). Durant aquella dècada, les barques de Ca Baltasar també n'incorporaren, una duia un motor Red-Wing model K.K. Veiem a la Fig. 45 les adaptacions i reparacions que feia el calafat de Torredembarra Se-

El 1929, Rosalia compra la barca Mariana, de 8,10 m d'eslora i 3,10 m de mànega, recent construïda per un calafat de Vilanova. En tenim constància per la inscripció a peu del foli 692, de la llista 3a d'embarcacions de pesca de la província de Tarragona, Districte de Vilanova⁵³ (Fig. 46) La barca Mariana, de tonatge 5,45, com les altres de la família serà patronejada pels fills Francesc i Ramon, de 30 i 24 anys el 1929.

⁵³ A l'Arxiu Històric del Port de Tarragona, hi van ser transferits els arxius de Comandància de Marina de forma bastant incompleta, trobant-se a faltar molts folis d'embarcacions, especialment altafullenques.

Fig. 47. Segon Mecànic Naval.

Fig. 48. Patró de Cabotatge.

Estem a l'època en que el primers mecànics entren en escena, dissenyant, muntant i adaptant motors marins, però també formant part de les noves tripulacions. El títol de Segundo Mecánico Naval s'expedeix per acreditar els coneixements necessaris per exercir la professió en embarcacions a motor. El títol de Francisc Ramon (Fig. 47) expedit el 1930, indica que el titular constava a la inscripció marítima de Tarragona al foli 14 des del 1906, quan a l'edat de set anys va ser inscrit pel seu pare per tal de poder anar embarcat als llaüts de la seva família i aprendre l'ofici, segons requeria la normativa. El títol de Patró de Cabotatge (Fig. 48) també expedit el 1930 d'acord amb la regulació de l'Antic Règim permetia com hem vist patronejar embarcacions de mercaderies a més de les de pesca "del Cabo San Antonio al de Cervera" a la Catalunya Nord.

13. Les dècades de 1930 i 1940

Els anys 30 es produeixen molts canvis a les cases dels pescadors altafullencs. D'una banda, alguns entren en política. El 1931 Josep M. Maymó, que s'ha independitzat professionalment i pesca amb barques pròpies amb el seu germà, és el president del Comitè Republicà Federal, del que forma part Josep Ferrer Ramon de Ca l'Esquerrà —oncle dels germans Ramon Pedrol— i el seu germà Pere o el boter Josep Balcells Recasens. Lluís Maymó serà regidor de l'Ajuntament d'Altafulla durant la II Repú-

blica i el seu germà Josep M. Maymó, alcalde els anys 38-39, durant els quals també serà regidor Ramon Ramon Pedrol.

Cap el 1933 els Llorach-Ramon s'instal·len a Tarragona, per pescar des del Serrallo, on el port ofereix les condicions necessàries per a la pesca a motor amb embarcacions de més tonatge⁵⁴ i de formes diferents de les de vela. La necessitat de menys homes en les barques de motor entrava en contradicció amb el nombre que es necessitaven per les maniobres de varar i treure-les de l'aigua en una platja sense port. L'oncle Anton, conegut llavors com el Pansó de la platja, viurà a la seva antiga botiga, amb un ruquet i un carro, amb els que de nit portava peix que comprava a Torredembarra per vendre'l a Altafulla. L'oncle Rafel, que viu a la Placeta 18, continuarà uns anys pescant a Altafulla des de la seva botiga. El seu cunyat Joan Vidal i el seu fill Joaquim Lluna, abans de la guerra ja han deixat la pesca.

Els Maymó continuaran vivint a Altafulla, Lluís deixa la mar per dedicar-se a la terra, i Josep Maria, com veurem, pescarà i viurà al Serrallo. Però tot això serà després d'uns anys en què van patir les represàlies de la postguerra, que foren severes i van comportar temps de presó pels dos germans Maymó i Ramon Ramon Pedrol (1939-1940).

PROVINCIA MARITIMA
DE
TARRAGONA.

DISTRITO
DE
TARRAGONA.

Lista 39.

Folio 1.701

Embarcación nombrada "NÚRIA".

del tonelaje y dimensiones
expresadas al margen y de la propiedad de D. FRANCISCO RAMÓN PEDROL Y CASIMIRA FILLAT BLANCH

que la adquirió en de nueva construcción

en puerto de pesquerías de

Tarragona 19 de agosto de 1936.

EL JEFE DEL NEGOCIADO DE REGISTRO.

J. M. Maymó

TONELAJES
0'74.

Dimensiones	Metros
E	3'60
M.C.	1'50
P.	0'48

Fig 49. Registre Núria.

Fig 50. Barca Núria.

El 1934 i per motius familiars, Rosalia Pedrol havia venut les barques més grans per distribuir el seu patrimoni i marxar a viure a Tarragona amb les filles. A Altafulla, Francesc i Ramon complementen la pesca durant uns anys treballant l'un de sereno

⁵⁴ No disposem d'informació sobre les barques de la família Llorach a l'època tarragonina.

i l'altre de jornalera a la fàbrica d'espardenyes. Acabada la feina, pesquen i venen el peix, a la menuda. Quan aquell any neix la filla petita de Francesc, una de les ties maternes, casada a Saragossa, decideix que el millor regal, que pot fer és un bot recent construït, de 3,6 m d'eslora i 1,5 m de màniga. És així com arriba a la platja d'Altafulla la barca Núria, batejada amb el nom de la nena, i que per motius que desconeixem no serà enregistrada a Marina fins el 1936 (Fig. 49), a començaments de la guerra. La trobem segons les èpoques pintada (Fig. 50) o despintada, com passava sovint.

El 1938 viuen a Altafulla 11 pescadors. Uns han marxat, d'altres han arribat, com la família Bonachí-Busquets. La mare, la Tona, filla de Baix a Mar de Torredembarra i el pare pescador del Serrallo. Els tres fills també pescadors s'embarcaren a Torredembarra. Amb el temps, tindran la primera peixateria del poble, Ca la Tona, al carrer de l'Hostal, on marit i fills portaran el peix.

Acabada la guerra, les barques de llum per la pesca de peix blau van ocupar gran part de l'activitat laboral a les platges, com la de Torredembarra.⁵⁵ Eren les successores de l'artet i les predecessores de la teranyina. La barca gran, anomenada "cinta" no acostumava a ser nova, normalment es reciclaven antics sardinals o bous. Anava precedida d'un o dos bots de rem completant la barcada, amb fanals equipats amb dipòsits de gasolina per fer llum i de nit es veien des de la costa per la incandescència del Petromax. Els bots de llum els patronejaven homes grans amb experiència en trobar els bons caladors. Els primers anys 40, Francesc va ser boter a la barcada Miramar de baix a mar de la Torre, on Pere Figuerola era el patró de la cinta. Se'l coneixia com Francesc d'Altafulla. El seu germà Ramon, conegut com la Vella, era boter amb la cinta Rosalia Madrona, en una primera etapa en que Alfred Gatell n'era el patró i coarmador. Els germans Bonachí eren remitgers a la cinta *Anton-Alfre* (Fig. 60).

Poc després es generalitzà a Tarragona la pesca nocturna d'encerclament amb teranyines⁵⁶. El bot del llum atreïa el peix, la teranyina l'encerclava amb la xarxa, estiraven les cordes de sota i la xarxa feia una bossa amb el peix a dins. La xarxa es llevava des de la mateixa barca i el peix es treia amb salabrets —es copejava— posant-se directament en caixes. Eren barques grans, "panxudes", de motor i poc apropiades per platges sense port.

El 1942 representants del Ministerio de la Gobernación, en un periple de diversos anys per les poblacions costeres del país, passen per Altafulla —Región Tramon-

⁵⁵ Torredembarra comptava des del segle XIX amb Cooperativa, transformada el 1939 en Confraria de Pescadors que gestionaria, també, el Pes, construït l'any 1938 i que, feia les funcions de pòsit de pescadors i de llotja on es venia el peix. El nom popular li venia de la balança que hi havia per pesar-lo.

⁵⁶ Arribada del nord d'Espanya cap el 1910 i anomenada *traíña* a Galícia, a Catalunya es va anomenar teranyina. No obstant, va ser il·legal fins al 1936, a causa de la gran oposició dels sardinalers que consideraven que aquesta pesquera podria exhaurir els recursos.

tana, Província de Tarragona— realitzant una sèrie de fotografies que ens mostren els habitatges de les dues últimes famílies de pescadors de la nostra platja i que formari- en part de la publicació, el 1946, del Plan Nacional de Mejoramiento de la Vivienda en los Poblados de Pescadores. Eren les cases de Francesc i Ramon Ramon Pedrol (Fig. 51, 52 i 53) que pescaven des de Torredembarra, com així va quedar reflectit a l'informe, quedant Altafulla fora d'aquest pla de millora.

14. Els arts menors

A Altafulla on vivien, els germans Ramon van ensenyar l'ofici als seus fills (Fig. 56), en les seves formes artesanals, antigues i atemporals, les que a partir de l'aparició de l'arrossegament van passar a denominar-se arts menors i que podien ser d'ham, de trampa o de xarxa. Els nens, abans d'anar a col·legi anaven de matinada amb el pare a llevar calaments de nanses o de xarxes.

Fig. 51. Botiga i casa de Francesc.

Fig. 52. Pou, hort i casa de Ramon.

Fig. 53. Ramon Ramon.

L'ham es lligava a l'extrem d'un fil, de diferent llargària segons el suport, alguns llastrats amb un plom, i s'hi posava l'esquer que convenia a la pesquera. Els suports emprats a Altafulla eren principalment la potera pel calamà⁵⁷, la popera —una mica més gran— pel pop, el volantí i el palangre en les seves diferents variants. El palangre es compon d'una corda principal —la mare— d'un centenar de metres de llarg, al qual s'hi subjecten, cada dos o tres metres, fils més prims —els braços— dels quals pengen els hams. Palangre és una paraula d'origen grec que significa hams a molts llocs. La mida dels hams i el tipus d'esquer —sovint congre, sípia o sardina— depe-

⁵⁷ El calamar s'anomena en aquestes contrades "calamà".

nia del peix que es volgués pescar —pagell, lluç, llobarro, congre o sard— així com el moment de la pesca —de nit o de dia— i la profunditat segons la llargada dels fils. Per enllestir el palangre sense enredar-lo, es preparava en coves de jonc o vímet, col·locat formant cercles, els hams clavats a la vora del cabàs. L'únic perill venia dels gats que vivien a la platja, si enredaven el palangre, s'havia de tornar a començar! Es calava bogant a poc a poc⁵⁸ contra el vent, i per llevar-lo es feia la maniobra contrària. Al calar-lo, entre els dos caps s'hi lligaven diferents suros que permetien mantenir alçada la mare, i cada un dels dos caps quedaven llastats al fons amb un calament vertical i una boia de flotació o gall —banderola— que n'assenyalava l'emplaçament. Sovint la boia es feia baixar sota el nivell de l'aigua, per tal que els dofins no el localitzessin, l'altre perill del món animal! Llavors es prenien les senyes per localitzar-lo, amb referències d'en terra. El peix de palangre sempre ha estat valorat al mercat, doncs es pesca sense que rebi cops ni quedi malmès com el pescat en xarxa. Es una pesca que no destrueix el mar i es pot pescar tot l'any.

Fig. 54. Antiques nanses prop del Fortí.

Fig. 55. Baltasar Ramon, nansaire.

Fig. 56. Ramon i els seus fills.

La nansa era la trampa més emprada. Feta amb joncs en forma d'enreixat, podia tenir diferents formes segons la pesquera. Els anys 30 els joncs es trobaven als aiguamolls entre l'Hort de les Bombes i les eres, fins el Gaià, i de l'hort de l'Esquerrà fins la platja, i més antigament on després hi hagué el camp de futbol. A Altafulla tenim constància des de temps immemorials de l'ús de nanses per capturar sípies i pops, però també peix d'escata, sards o congres. Eren de forma troncocònica, amb dues obertures (Fig. 54). La inferior tenia forma d'embut interior —l'afàs— per on entrava el peix i quedava atrapat. El peix s'extreia per l'obertura de la part superior, al

⁵⁸ El segle XIX hem vist que les barques de rem més apropiades eren els caros i les de vela els llaüts palangrers. El segle XX s'empraven diferents tipus de barques de rem i de motor més petites indistintament.

destapar la tapa feta de murtra i sàrsia. Per pescar, s'introduïa l'esquer dins la nansa junt amb algues o plantes i es penjaven còdols a l'exterior, de manera que en llençar-los quedessin ajagudes al fons del mar, lligades les unes amb les altres. Es deixava un senyal arran d'aigua, lligat a la nansa, un suro que l'endemà servia per retrobar-les i llevar-les. Casi tots els pescadors es feien les seves nanses. A la fig. 55 veiem Baltasar Ramon Fillat, amb 18 anys, acabant la tapa d'una nansa i, al terra, l'embut preparat per unir-lo a l'estructura.

Els catúfols eren petites àmfores de terrissa amb un forat a la part inferior per deixar sortir l'aigua al llevar-los, es lligaven al voltant de l'obertura superior amb una corda, amb separació d'algun metre entre elles i es deixaven anar dins l'aigua des de la barca, que es desplaçava en cercle dipositant-les al fons de sorra, on s'amaguen els pops. Quan es notava moviment de la corda i abans no tornessin a sortir els pops, es llevaven.

Pel que fa les arts de xarxa⁵⁹, l'arrossegall era un dels arts de pesca més antics. Es practicava a la vora de la platja, en uns temps en que el peix s'hi trobava en grans quantitats, sobretot llisses, aranyes, mabres i dorades. Es podia llençar l'art des d'una barca o directament des de l'aigua. Consistia en una xarxa en forma de circumferència que quedava a l'interior d'una sirga amb ploms que s'enfonsaven, quedant peixos, crancs i aranyes atrapats. A l'estirar la sirga per recollir-la, la xarxa quedava tancada en forma de bossa amb els peixos dins. Hi havia els anys 40 a Altafulla un jove pescador a qui divertia nedar molt ràpid en forma de cercle per anar deixant anar la sirga, aconseguint una gran amplada de rall estès, era Julià Ramon. Especialment després d'una llevantada, l'aigua tèrbola permetia al pescador desplaçar-se sense espantar els peixos.

La xarxa més emprada però era el tresmall, com a art de fons. El nom de tresmall prové de l'estructura que té l'ormeig, format per tres panys de xarxa: una central de malla petita i dues costat i costat, de malla més gran. Segons la seva alçada, entre un metre i metre i mig, es poden agafar llenguado, sípia, roger, lluços, besucs o bonítols. Davant d'Altafulla hi havia bons caladors per agafar llenguados amb tresmall, especialment a l'estiu. El peix entra per la malla lateral, intenta travessar la malla central i en no aconseguir-ho queda atrapat dins l'espai entre les dues malles en forma de bossa. La llargada podia ser d'entre cinquanta i cent metres, tir que es calava entre deu i quaranta brases de profunditat, a mitja tarda. El matí següent s'anava a treure el peix capturat, es llevava i es tornava a deixar fins l'endemà. Per trobar l'armallada, a cada extrem hi havia un pedral per fondejar i un gall de flotador per assenyalar la calada, orientada de nord a sud, paral·lela a la costa, amb suros a la part superior i ploms a la part del fons.

⁵⁹ A partir de la dècada de 1950 les xarxes i els fils dels palangres ja serien de niló i el cordam i suros de plàstic. Va suposar la fi definitiva dels oficis de tenyidor i de corder.

Finalment, el salabret era l'eina indispensable dalt de la barca, per treure el peix dels arts. La malla és una xarxa de forats molt petits —pràcticament cega— en forma de bossa semblant a les del caçapapallones.

15. Alguns finals de segle

Quan el 1944 mor Llorach, la seva vídua Antònia liquida el negoci de la pesca, reforma les antigues botiges i basteix la que seria la primera fonda de la platja d'Altafulla, precursora de l'hostaleria a baix a mar. Josep Maria Maymó i la seva esposa Maria Rovira Mallafré que ja viuen al Serrallo, pescaran amb la seva barca Maria Teresa, construïda el 1945 (Fig. 57) a la qual el 1946 s'hi embarcarà Francesc Ramon com a mecànic. El 1964 el matrimoni Maymó Rovira substitueix el bastiment pel Ciutat de Tarragona (Fig. 58), d'11,50 metres d'eslora i 4,71 de mànega, que havia estat construïda a Cambrils el 1953. Del 1971 al 1980, és el nebot Antoni Rovira Mateu qui en fou el patró.

Fig. 57. Josep M. Maymó a bord de la seva barca *M. Teresa* en aigües del port de Tarragona.

Fig. 58. La barca *Ciutat de Tarragona*.

Cap el 1950, Ramon Ramon i la seva família compren el bot auxiliar *Rosita* i després la cinta Rosalia Madrona a Torredembarra. Ramon en fou el patró, el fill Joan el mecànic —llavors també anomenat motorista— i el nebot Baltasar hi va començar de remitger, acabaria sent boter i finalment patró des del 1966. El 1965 havia mort d'accident el cosí Baltasar, fill petit d'en Ramon, als 28 anys (Fig. 59). No pescava amb la família, havia preferit la seva independència treballant primer a l'Anton-Alfre de la Torre (Fig. 60) i després embarcat al Serrallo. El 1953 Ramon Ramon i la seva família van anar a viure a Baix a mar de la Torre, després de vendre la casa d'Altafulla. El seu nebot Baltasar⁶⁰, tenia també un bot per calar el tresmall quan la feina de la pesca de

⁶⁰ A Les nou barcades de llum de Baix a Mar, de Francesc Figuerola, p. 81, es descriu la primera idea que Baltasar Ramon Fillat va tenir d'utilitzar el bloc no només per treure les barques sinó també per varar-les (l'errada en el segon cognom ja està comentada amb l'autor).

la sardina li permetia. El bot i ell eren coneguts com Cistell de Crancs. El 1955 anà a viure a dalt la Torre.

Fig. 59. Baltasar Ramon Ballesté.

Fig. 60. Els Bonachí Busquets a l'Anton-Alfre, a la Torre.

La dècada de 1950 amics artistes d'en Gelabert arriben a Altafulla per fer-hi llargues estades. El pintor, editor, crític d'art però sobretot gravador Jaume Pla i Pallejà (1914-1995) va tenir llogada una casa davant de mar. A la seva autobiografia *Memòria escrita* recorda que “el Francesc era una institució a la platja d'Altafulla. Era un home calmos, de parlar lent i sempre just, que deia molt poques paraules inútils”. També té paraules per la filla Núria de qui dui que “servia igualment per a hissar el gussi tirant del tibant de terra, que per a remar i anar a llevar unes nanses o per a ajudar el pare a escar uns palangres”⁶¹. Del fill Julià, refereix que “ajudava en les feines del pare i anava embarcat en una teranyina” a Torredembarra. Un dels seus gravats més coneguts és el reproduït—invertit— a la Fig. 61 amb les diferents barques amb que pescava Francesc, nanses i palanquí. A la Fig. 62 i en el mateix indret, el 1952 els germans Ramon a l'esquerra i centre, i la mare i filla de Cal Ranco a la dreta, conegudes estiuejants que durant molts anys van llogar una de les cases de Ca Pansó, on molt més endavant hi hauria el bar Niu.

El pintor i gravador Francesc Casademont i Pou (1923-2007) arriba a Altafulla i a partir de 1954 s'instal·la amb la seva família durant diverses temporades a la que havia estat la primera casa-botiga habitada de la platja el 1922, ara recent reformada per

⁶¹ Núria Ramon, modista diplomada que cosia a casa seva, on noies del poble hi anaven a ajudar i aprendre de cosir, ajudava el seu pare sempre que podia.

nous propietaris⁶². La seva filla Berta ens cedeix magnífiques fotografies realitzades pel seu pare, de la casa de Francesc i Casimira amb el cabrestant davant (Fig. 63) i de la barca Núria lligada al palanquí⁶³ (Fig. 64).

Fig. 61. Gravata de Jaume Pla i Pallegà, 1952.

Fig. 62. Els germans Núria i Julià Ramon, a l'esquerra i centre.

Fig. 63 i Fig. 64. Fotografies de Francesc Casademont i Pou, anys 1950.

⁶² Des de 1953 la casa pertanyia als aleshores propietaris de La Cabana.

⁶³ Sistema de politges per treure de l'aigua les embarcacions petites. La peça de fusta era el bossell.

Fig. 65 i Fig. 66. Francesc Ramon Pedrol a Torredembarra, 1955.

Fig. 67. Francesc Ramon Pedrol (1899-1965).

Fig. 68. Carrer Francesc de Mar.

El juny de 1954 mor Julià Ramon, de mort sobtada, als 27 anys. Francesc torna un temps a Torredembarra embarcat de patró de bot de llum (Fig. 65) amb la cinta Adolfo, de Pere Figuerola, on era especialment apreciat per la seva experiència de patró i la seva habilitat detectant les moles de peix. En Francesc Figuerola⁶⁴ encara el recorda, doncs era bon amic del seu pare. Hi treballà durant un temps (Fig. 66), però els últims anys de la seva vida ja només va pescar des d'Altafulla, venent el peix a la menuda o a la subhasta del Serrallo, a través de la família Minguet. Francesc (Fig. 67) va morir el 1965. “El seu traspàs va ser molt sentit, i viscut pels veïns de la platja gairebé en termes de final d’una època”, en paraules de Teresa Solé.⁶⁵

Quan el 1973 l'alcalde Pijuan envia als propietaris de Baix a Mar informació sobre els noms⁶⁶ que s'ha acordat adjudicar als carrers recent traçats, hi trobem el carrer Francesc de Mar (Fig. 68), tal com era conegut l'últim pescador que fou de la platja d'Altafulla, patró de barques de vela, rem i motor i descendent de diverses nissagues marineres. Francesc de Mar era el meu avi.

⁶⁴ Francesc Figuerola Biscamps és l'autor de “Les nou barcades de llum de baix a mar”, 2024.

⁶⁵ Autoria de l'article “L'Altafulla de la meua infantesa”, Estudis Altafullencs 45, CEA.

⁶⁶ Els noms, des de 1973, són Botigues de Mar, la Plaça dels Boters i els carrers Pescadors, Francesc de Mar, Enviada, Boga, Joncs, Taurons, Dofins...

El 1962 la pintora Núria Gelabert Casas⁶⁷ havia pintat aquest oli (Fig. 69) representant una platja on conviuen les últimes petjades d'un passat pesquer representades per la barca Núria, els tendals dels primers estiuejants i els nous para-sols acolorits. La silueta del Fortí era a punt de canviar per sempre. A la mort de Francesc, la barca Núria fou desballestada. De les seves barques, només en quedà una, construïda el 1927 i que amb els anys el seu fill Baltasar arreglaria per sortir a pescar quan ja jubilat s'estava a la platja. La va batejar com a Núria, si bé en propietat s'hauria hagut de dir Núria II. L'any 2005 en feu donació a l'Ajuntament d'Altafulla⁶⁸, com a record del passat pesquer de la vila, rebatejant-la de nou, com a Núria i Baltasar, amb la llibertat de posar un nom a babord i l'altre a estribord i encara a popa. A la seva manera, certament romàntica, va unir el nom dels dos fills vius de Francesc, un homenatge al pare, un record per la barqueta Núria i també segurament una forma de conservar el nom del primer Baltasar del qual descendien tots els últims patrons i pescadors altafullencs. La barca està avui situada al començament del passeig de Botigues de Mar (Fig. 70).

Fig. 69. Oli de Núria Gelabert Casas, 1962.

Fig. 70. La barca del Passeig.

El 1972 Baltasar (Fig. 71), el seu cosí Joan (Fig. 72) i l'oncle Ramon (Fig. 53), s'havien fet armadors d'una cinta (Fig. 73) que es feren construir a Sant Carles de la Ràbita, inscrita al foli 2494 de la llista 3a. Tenia 17,80 metres d'eslora i 5,29 de màniga. Si bé inicialment anava destinada a Torredembarra, on de forma imminent s'havia de construir el port pesquer⁶⁹, a l'aturar-se el projecte es matricula al Serrallo, des d'on surten a pescar

⁶⁷ Filla d'Antoni Gelabert Alart.

⁶⁸ Per encàrrec de l'Ajuntament, el 2021 Jacob Ramírez Ballesté va restaurar la barca, en el marc de les actuacions empreses per la regidoria de Cultura de restaurar peces representatives de la vida i història d'Altafulla.

⁶⁹ El projecte de port pesquer de Torredembarra s'havia aprovat i publicat al BOE després de la guerra, però finalment la inversió es va destinar a la construcció del port de Cambrils.

i on venen el peix, a la subhasta. Cap dubte a l'hora de triar el nom: Baltasar I, en honor del primer mariner Ramon, aquell patró de llaüts de principis del 1800, l'avantpassat comú. En ser tots tres patrons, per no fer certa la dita segons la qual “una barca de patrons es va perdre”, es van anar repartint els rols, de manera que quan Baltasar feia de patró, Joan era el mecànic i al cap d'un temps s'intercanviaven els rols.⁷⁰ A partir de 1982, el més jove de tots tres, Joan i la seva esposa, compraran les altres parts per continuar ja en solitari la trajectòria professional amb la cinta. El 1998, en ocasió de la Nit del Pescador a Tarragona, li fou atorgat el guardó (Fig. 74) del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya, en reconeixement de les seves actuacions en favor del sector pesquer català. Podem dir amb propietat que Joan Ramon Ballesté (Altafulla 1933 - Tarragona 2017) va ser l'últim patró pescador altafullenc.

Fig. 71. Baltasar.

Fig. 72. Joan.

Fig. 73. La cinta Baltasar I (1972-2002)⁷¹

⁷⁰ Segons s'indica al Rol de Despacho y Dotación de Buques de Pesca de la Marina Mercante Española, corresponent a la *Baltasar I*.

⁷¹ La *Baltasar I* va ser un temps patronejada pel fill de Joan, torrenc, abans de ser desballestada el 2002.

Fig. 74. Guardó atorgat a Joan Ramon Ballesté, 1998.

Quan per la festa major petita de 1993 es fa una missa memorial a l'ermita de Sant Antoni (Fig. 75), amb benedicció d'un model de llaüt de sardinals⁷² en record dels últims pescadors d'Altafulla, s'inclouen alguns noms que ja hem mencionat i d'altres que d'acord amb la informació dels familiars es van dedicar a la pesca només uns pocs anys. En realitat el memorial inclou tothom, mariners, patrons, remitgers, pescadors ocasionals o de nissaga, nascuts a Altafulla, venint d'altres indrets o havent marxat, tota la gent de mar que un moment o altra ha pescat des de la platja d'Altafulla, una platja i una vila de pescadors.

Aquesta ha estat també la intenció d'aquest text, endreçar l'imaginari col·lectiu aportant dades el més acurades possible, esperant no haver oblidat persones, errat interpretacions o omès aspectes rellevants i que qui així ho consideri faci aportacions per completar aquest treball o ser objecte de futurs escrits, tot recordant que "entre un peix i tu, sempre hi ha un pescador".⁷³

Fig. 75. Missa memorial 11 de setembre de 1993.

⁷² Ex-vot obra de Jordi Busquets, dipositat actualment a l'Ermita, a costat de l'epístola.

⁷³ Colofó de la visita al Museu de la Pesca de Palamós, un dels millors en el seu gènere.

Agraïments

Moltes són les persones que han aportat el seu gra de sorra en l'elaboració d'aquest article, amb dades, records, explicacions i detalls inestimables que han estat fonamentals per anar conformant la història. Agrair molt especialment el suport de Maria Teresa Lluna Llorens, Pepita Ramon Ballesté, Antoni Ramírez Ballesté i Sergi Priante Vidal.

Crèdits de fotografies i documents

Antonieta Roig Llorach i Sergi Priante Vidal: Fig. 16, 39, 40, 41, 42, 43 i 44.
Pepita Ramon Ballesté: Fig. 19, 24, 25, 26, 27, 32, 33, 45, 46, 54, 56, 59, 62 i 73.
Núria Ramon Fillat: Fig. 3, 9, 14, 31, 34, 35, 36, 47, 48, 49, 65, 66, 67, 69 i 75.
Berta Casademont Figueras: Fig. 28, 50 (detall), 63 i 64.
Salvador-J. Rovira Gómez: Fig. 57.
Elena Gelabert Garcia: Fig. 5.
Magda Bonachí Fandos: Fig. 60.
Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya: Fig. 30.
Museu Marítim de Barcelona: Fig. 1, 2, 12, 29, 51, 52 i 55.

Bibliografia

- BAS, C. (1955): La pesca en España I: Cataluña. CSIC-Institut d'Investigacions Pesqueres.
- BOIX, L. (2015): Arts i ormeigs de pesca. Brau Edicions.
- CENTRE D'ESTUDIS D'ALTAFULLA (1984): La Tartana, núm. 26.
- CENTRE D'ESTUDIS D'ALTAFULLA (1989): Altafulla, imatges i records.
- CANYAMERES, F. (1983): Diccionari de Marina. Editorial Pòrtic, Col·lecció Diccionaris.
- COLLEDEFORNS, F. (1951): Historial de los gremios de Mar. Gráficas Marina.
- COMES, G. (2018): Retalls de Baix a Mar, Torredembarra. Gràfiques Pijuan Voltas.
- COMES, G.; GUAL, I. (2011): La mar dels pescadors de Baix a Mar. Monografies 11, CESdM.
- FIGUEROLA, F. (2024): Les nou barcades de llum de Baix a Mar. Monografies 19, CESdM.
- ALEGRET, J-Ll.; GARRIDO, A. (2022) Passat, present i futur de les Confraries de Pescadors. Fund. Promediterrània per a la conservació, l'estudi i la difusió del patrimoni cultural i marítim.
- GELABERT, A. (1971): Històries de les Bruixes d'Altafulla, Xilofòrum Parròquia d'Altafulla.

- GRINÓ, D. (1981): Oficis que es perden. Millà, Barcelona Col. Biblioteca Popular Catalana.
- NOLLA, J. (2012): Les barques de Torredembarra dels segles XIX i XX, Recull 13, CESdM,
- PLA, Josep (1976): Tres Guies. Obra Completa, Volum 30. Edicions Destino.
- PLA, Jaume (1991): Memòria escrita. Edicions de la Revista de Catalunya.
- REVÉS, I. (2015): Històries de Mar de la Costa Daurada i el Delta de l'Ebre. Edicions Sidillà.
- ROIG, E. (1927): La pesca a Catalunya. Editorial Barcino.
- ROVIRA, S.-J. (1977): Altafulla i la Guerra dels Set Anys. Estudis Altafullencs 1, CEA.
- ROVIRA, S.-J. (1989): Altafulla 1813-1833. CEA.
- ROVIRA, S.-J. (1993): La gent de mar d'Altafulla (segle XVIII). CEA.
- ROVIRA, S.-J. (2024): 29 Retalls d'Història d'Altafulla, 8è lliurament, L'Oliverot 28, CEA.
- SANET, J.M. (2001): La gent de mar d'Altafulla (1800-1833), Estudis Altafullencs 25, CEA.
- SANET, J.M. (2013): La immigració de la gent del Baix Gaià a Tarragona. Estudis Altafullencs 37, CEA.
- SANMARTÍ, M.; MUNTANYA, M.T. (2023): La Riera de Gaià. IEC, Secció Filològica.
- SANMARTÍ, M.; COMPANYYS, I. (2024): Els comptes del negociant d'Altafulla Ramon Franquès i Martí. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- SOLÉ, T. (2021): L'Altafulla de la meva infantesa (1959-1970). Estudis Altafullencs 45, CEA.

Arxius i museus consultats

Arxiu Municipal d'Altafulla, Registre Civil d'Altafulla, Arxiu Comarcal del Baix Penedès, Arxiu Històric de Tarragona, Arxiu Històric Municipal de Tarragona, Arxiu Històric del Port de Tarragona, Espai Far de Vilanova, Museu Marítim de Barcelona, Museu de la Pesca de Palamós.